D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi
Cilt: 8, Sayı: II, 1993, ss.1-32.

TURKİYE'DE EĞİTİMİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ

Mehtap TUNÇ (*)

ÖZET

Emek ve girişimci faktörünün sahibi olarak insanın üretimin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde çok önemli rolü bulunmaktadır. Ancak,özellikle insana yatırımı konu alan kuramsal yaklaşımların belirttiği gibi; insanın kalkınmadaki bu rolünü belirleyen; insan faktörünün doğuştan sahip olduğu ve sonradan kazandığı niteliklerdir. İnsanın niteliği üretim üzerinde etkili olan başlıca etmenlerden birisidir.

Kalkınma sürecinde insanı ön plana çıkaran İnsan Sermayesi Kuramın (Human-Capital Approach) göre; insan faktörünün niteliği ve verimliliği firma ve ulusal ekonomi düzeyinde üretimi ve verimliliği doğrudan etkilemektedir. İnsanın niteliği ve yaptığı işin kalitesini belirleyen başlıcıa insan sermayesi unsurları ise eğitim, sağlık, beslenme ve göç gibi insana yapılan harcamalardan oluşmaktadır. Bu unsurlardan eğitimin kalkınmanın gerçekleşmesinde öönemli bir fonksiyonu vardır.

Eğitimin kısa dönemde bir tüketim harcaması uzun dönemde ise bir yatırım harcaması özelliği içermesi ve artan getiriye sahip olmasından dolayı mikro ve makro düzeyde eğitime yapılan harcamalar gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Günümüzde çoğu gelişmiş ekonomiler bugünkü gelişmişlik düzeylerini eğitime ve diğer insan sermayesi yatırımlarına borçludurlar. GSMH içinde eğitimin aldığı pay, okuryazarlık oranı, ilkokullaşma, ortaokullaşma ve yüksekokullaşma oranları, eğitimin bütcedeki payı gibi bir ülkenin eğitim düzeyini yansıtan göstergeler sosyo-ekonomik kalkınma düzeyini belirleyen başlıca unsurlar içerisinde yer almaktadır.

Türkiye'nin kalkınmasında da ekonominin gereklerine uygun insan gücü yetiştirilmesi ve insana yatırım olgusu büyük önem kazanmaktadır. Bu açıdan uygulanan kalkınma politikalarının insana yatırım ile ilişkilendirilmesi gerekli olmaktadır. Eğitim ve diğer kalkınma göstergeleri açısından gelişmekte olan ekonomiler arasında yer alan Türkiye'nin içinde bulunduğu büyüme ve yapısal değişim sürecinin hızlandırılabilmesi ise; özellikle eğitimin ekonomik gelişme üzerindeki etkilerinden dolayı, önceliklerin eğitime verilmesiyle gerçekleştirilebilir.

1. GİRİŞ

Sosyo-Ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinde mevcut kaynakların raryonel kullanımı yoluyla maksimum hasılanın elde edilmesi, teknolojik gelişme

(*) Araş. Gör. D.E.Ü.İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

ve toplumsal refahın sağlanması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde başlıca amaçtır. Sözkonusu amaçların gerçekleşmesi ve kalkınmada etkinliğin sağlanması toprak ve sermaye faktörünün yanısıra en önemlisi emek faktörü sahibi insana ve bu faktörün niteliğinin arttırılmasına bağlıdır. İnsan sermayesi kuramcılarının ileri sürdüğü gibi sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde büyüme ve yapısal değişmeyi sağlayacak olan, insan sermayesine (human capital investment) yönelik olarak yapılacak yatırımlar ve fiziki sermayedir. Nitekim bir ülkenin kalkınması fiziki sermaye yatırımlarına bağlı olduğu kadar, daha da önemli olarak insan sermayesin tatırımlarına (human capital) bağlı olmaktadır.

İnsanın üretim sürecinde üstlendiği rol, ona sermaye niteliği kazandırmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra önem kazanan insan sermayesi konusu emek faktörünün üretim sürecinde kullanımından kaynaklanmaktadır. Emek faktörü üretimin gerçekleştirilmesinde kullanılan en önemli faktörlerden birisidir. Emeğin insana özgü bir faktör olması nedeniyle, emeğin üretimden aldığı pay gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyük önem taşımaktadır. Özellikle sanayileşmeye yönelmiş ülkelerde emeğin milli gelirden aldığı pay; ücretler konusu ekonominin başlıca sorunları içerisinde yer almaktadır. Emeği diğer üretim faktörlerinden ayıran bir özelliği ise işgücünün biriktirilemeyişidir. Bu özelliği nedeniyle emek faktörünün bugün için istihdam edilememesi ekonomide kaynak israfına neden olmaktadır. Bundan dolayı; önemli olan emek faktörünün miktarı değil, bu kişilerin istihdam edilebileceği yeni üretim kapasitelerinin oluşturulması ve emeğin niteliğini yeni işlere uyumu sağlayacak şekilde geliştirmektir. Emek faktörünün sahibi olan işgücü; fikri ve bedeni faaliyet gösterenler olarak iki gruba ayrılmaktadır (PEKİN, 1987:16, 167,168). Emeğin fikri veya bedeni olarak üretim sürecinde rasyonel kullanımı emeğin miktarından çok niteliğinin artırılması için yapılan insan sermayesi yatırımlarına bağlıdır. İnsan sermayesi kavramı; beşeri sermaye kavramı ile de ifade edilmektedir. Buna göre insan sermayesi; "Bireye mal olmuş hünerler ve kazanılmış diğer niteliklerin değeri" olarak tanımlanmaktadır. (AKALIN, 1980:67). İnsan sermayesi kuramına göre; bir ekonomide belli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarı, kişisel kazançlar ve insana yapılan yatırımlar arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Buna göre insana yatırım düzeyi arttıkça ulusal gelir ve kişisel kazançlar da artmaktadır. Böylece, insanın ekonomik süreçteki önemi ve ulusal gelir, kişisel kazançlar ve gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle ekonomik gelişmenin hızlandırılabilmesi açısından insanın niteliğini artıran unsurların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İnsanın niteliğini ve verimliliğini

artırmaya yönelik insan sermayesi yatırımlın ise eğitim, sağlık, beslenme ve göçe yapılan harcamalardan oluşmaktadır. Bu harcamalar içerisinde en önemli insan sermayesi yatırımı ise eğitimdir.

Ekonomik kalkınma ile eğitim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonominin gereklerine uygun bir eğitim sistemi kalkınma açısından son derece önemlidir. Bir ülkedeki gelişmişlik düzeyi fert başına düşen gelir düzeyi ile ifade edilebileceği gibi nüfus artış hızı, kaba doğum oranı, kaba ölüm oranı, fert başına enerji tüketimi, ortalama yaşam süresi, okullaşma oranı gibi diğer ekonomik ve sosyal göstergelerle de ortaya konulabilir. Bunlar içerisinde bir ülkedeki eğitim düzeyini veren okullaşma oranı, milli gelirden eğitime ayrılan pay, okur yazar nüfusun ilk, orta ve yüksek ögretim arasındaki dağılımı ve bu nüfusun istihdama katılım oranları, mesleki ve teknik eğitim düzeyi gibi diğer eğitim göstergeleri de gerek ulusal kalkınma düzeyinin, gerekse uluslararası gelişmişlik farklılıklarının belirlenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Japonya, A.B.D. , Fransa, İngiltere, hatta son birkaç on yıl içerisinde ekonomik ve insan kaynakları alanında en büyük gelişmeleri sağlayan ülkelerden Güney Kore, Taiwan, Hong-Kong, Singapur ve diğer bazı ülkeler emeğin üretken kullanımını sağlamak amacıyla kalkınma sürecinin daha en başında insan faktörüne yapmış oldukları eğitim, sağlık yatırımları ile bugünkü gelişmişlik düzeylerine ulaşmışlardır (GRANT, 1991: 13). Ayrıca teknolojik gelişmenin sağlanması da öncelikle insan faktörünün eğitimini gerektirmektedir. Bu açıdan kalkınma sorunun çözümlenmesi büyük ölçüde emek faktörünün üretim sürecinde daha etkin kullanımını sağlayan eğitime verilecek önem ve izlenecek eğitim politikalarına bağlı bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle ekonomik kalkınmada insan sermayesi ve önemi, eğtim ve ekonomik kalkınma ilişkisi ele alınacaktır. Daha sonra Türkiye'de ekonomik kalkınma açısından Türk eğitim sistemi ve yapısı analiz edilecektir.

2. İNSAN SERMAYESİ, EĞİTİM VE EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik gelişme sürecinde insan faktörünün önemini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen insan sermayesi yaklaşımları; insana yapılan yatırımlar sayesinde gelişme sürecinin daha kısa bir sürede gerçekleşebileceğini ileri sürmektedirler. Bu yatırımlar içerisinde en çok üzerinde durulan ve önemli görülen insan sermayesi yatırımı eğitimdir. Çalışmanın bu bölümünde ekonomik kalkınmada insan sermayesi ve önemi üzerinde durulduktan sonra, eğitim ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

A.EKONOMİK KALKINMADA İNSAN SERMAYESİ VE ÖNEMİ

Ekonomik kalkınma bir önceki döneme göre belli bir dönemde sabit fiyatlarla milli gelirde meydana gelen artışın yanısıra ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yapısal değişimleri de içeren bir süreci ifade etmektedir. Nitekim ekonomik kalkınma; ekonomik büyüme ile birlikte bir toplumda eğitim, sağlık ve beslenme hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi, mevcut üretim faktörlerinin miktarının yanı sıra kalitesinin artması, toplumun temel ihtiyaçlarla donatılması, sektörel ve bölgesel bütünleşmenin sağlanması yani sektörlerarası ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, ekonomik kararlarda duygusallık yerine akılcılığın ön planda tutulması, sosyo-kültürel dokunun değişmesi anlamına gelmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi kalkınma ; sadece üretimin ve fert başına gelirin artması değildir. Ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değiştirilmesi ve yenileştirilmesi de kalkınmayı ifade etmektedir (SAVAŞ, 1986:5). Kalkınmanın gerçekleştirilmesi toplumların ekonomik, teknik, sosyal, kültürel ve kuramsal yapısında meydana gelecek gelişmelere bağlıdır. Bu ise; ülkenin sahip olduğu fiziki ve insan sermayesi stokunun rasyonel kullanımı ve sermaye stokuna yapılacak ilaveler ile gerçekleşebilir.

Adam SMITH'in sınıflamasına göre üretimde kullanılan üretim faktörleri; toprak, sermaye ve emekten meydana gelmektedir. Jean Baptiste SAY ise bu üretim faktörlerine müteşebbis faktörünü de ekleyerek dörtlü bir sınıflama yapmıştır. J.B. SAY'e göre toprak, sermaye ve emek faktörü üretim için zorunlu faktörlerdir. Bununla beraber; bu faktörlerin tümünün aynı bireye ait olması gerekmektedir. Böylece, J.B. SAY; üretimin oluşmasında girişimci kişinin önemini ortaya koymakta ve bu nedenle toprak, sermaye ve emek faktörü ile birlikte bunları bir araya getirerek üretimin gerçekleşmesinde etkili olan, organizasyon yapısını kuracak insan faktörünün de gerekliliğini açıklamaktadır. (KAPP vd., 1949:298,299)

Sermaye kavramı ise ilk olarak A.SMITH tarafından kullanılmıştır. A.SMITH'e göre servet mal miktarı ile ölçülmektedir. Servetin kaynağı ise emektir. A.SMITH gelişmiş ülkelerde emeğin sermaye oluşumunda etkili olduğunu ileri sürerek sermayeyi sabit sermaye ve değişir sermaye olarak sınıflandırmıştır (ÖZGÜVEN, 1981:45). Diğer bir sınıflamaya göre sermaye; teknik sermaye, hukukuki ve mali sermaye olarak üç şekilde tanımlanmaktadır. Teknik sermaye bütün maddi araçları, hukuki ve mali sermaye ise nakdi değerleri kapsamaktadır.

Ayrıca teknik sermaye kendi içinde üç şekilde tanımlanmıştır. Birinci tanımlamaya göre, sermaye; belli bir andaki mevcut mal stokudur. İkinci olarak, RİCARDO, MALTHUS, SENIOR, J.S.MILL vd.inin tanımlamasına göre sermaye; üretilmiş üretim araçlarıdır. Üçüncü grup iktisatçıların (Avusturya Okulu kurucuları, özellikle BÖHM-BAWERK) tanımlamasına göre sermaye; insan emeğinin verimini artırmak niteliği olan mallardır. Bu üçüncü tanımlama sermaye kavramının maddi yönünün yanısıra beşeri yönünü ortaya koymaktadır (ÖZGÜVEN, 1981:413,414). H.JOHNSON da sermayeyi; sermaye malları, beşeri sermaye, sosyal sermaye ve entellektüel sermaye şeklinde dört gruba ayırmıştır (AKALIN, 1980:68).

İnsanın üretimin artmasında etkili bir faktör ve sermaye unsuru olduğu konusunda iktisat biliminin doğuşundan bu yana çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım klasik iktisatçılar, insanın da niteliği nedeniyle üretim sürecinde bir sermaye malı gibi düşünülebileceğini ve bu yüzden insana yatırım yapılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Ancak, II. Dünya Savaşı öncesi iktisat biliminde daha çok ölçülebilir unsurlara ağırlık verilmesi nedeniyle insana yatırım konusu ihmal edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında teknoloji yarışının dünya ekonomisine hakim olmasıyla konu yeniden önem kazanmış ve çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir (SAVAŞ, 1986:255). Bu gelişmeden önce ilk iktisatçılardan A.SMITH, Von THUNEN, Alfred MARSHALL, FISHER ve J.St.MILL'in de insanın bir sermaye olduğuna ilişkin çeşitli görüşleri bulunmaktadır.

A.SMITH bir ülkenin insanlarının, sonradan kazanılan ve yararlı olan niteliklerinin tamamını sermayenin bir parçası olarak kabul etmiştir.J.St.MILL bir ülkenin insanlarını servet olarak görmemek gerektiğini, servetin varoluş nedeninin yalnızca insanın yararı için olduğunu belirtmiştir. Burada J.St.MILL, insanın yararı için düşüncesini ileri sürmesi ile insan sermayesi kavramının önemini ortaya koymaktadır. V.THUNEN de insanlara uygulanan sermaye kavramının insanların değerini azaltmadığını, onurlarını ve özgürlüklerini zedelemediğini belirtmiştir. FISHER; sermayeyi geniş anlamda tanımlayarak insanı bu sermaye kavramı içerisinde düşünmüştür. A.MARSHALL'a göre matematiksel ve soyut olarak düşünüldüğünde insanlar bir sermaye malıdır. Pratik analizlerde ise A.MARSHALL insanların sermaye olarak kabul edilmesini yanlış bulmuştur (SCHULTZ, 1966:405,406). Görüldüğü gibi sermaye kavramının beşeri yönü bazı görüşlerce önemli kabul edilmiş, bazı görüşler tarafından ise eleştirilmiştir. Konuya gereken önem II. Dünya Savaşından sonra T.W.SCHULTZ, G.BECKER, E.DENISON, HARBISON, MYERS, MINCER vd. iktisatçıların

katkısıyla gerçekleşmiştir.

İnsan sermayesi kuramının iktisat literatüründeki gelişimi özellikle 1970 yılından sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan görgül araştırmalarla hız kazanmıştır. Bu kurama göre; insan sermayesi yatırımları ekonominin geliştirilmesinde üretimi dolayısı ile verimliliği arttıran etkili yatırımlardır. Ayrıca insanlara farklı düzeyde yatırım yapıldığı için sahip oldukları insan sermayesi ve dolayısı ile elde ettikleri gelir farklı olmaktadır. İnsan sermayesindeki farklılıklar , verimlilik ve gelir farklılıklarına yol açmaktadır. Bu farklılıkların giderilmesi veya en aza indirilebilmesi ; o toplumda ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda sektörel ve bölgesel düzeyde eşit olarak insanın niteliği ve verimliliğini arttırıcı yatırım yapılmasına bağlı bulunmaktadır. Böylelikle ekonomideki verimlilik artışı ve gelir dağılımını iyileştirici gelişmelerin de sağlanması mümkün olabilir. İnsan sermayesi kuramı eğitimin ekonomik rolünü açıklayan en eski yaklaşım olarak da kabul edilmektedir. Buna göre eğitim ve verimlilik arasında doğrudan ilişki vardır. Bu yaklaşımda eğitim vd. insan sermayesi yatırımları verimliliği doğrudan etkilemektedir. İnsan sermayesi kuramı ; bu yatırımların verimliliği dolaylı olarak etkilediği görüşünü savunan Eleme Hipotezi (Screening Hypothesiz) ; verimliliğin insana yapılan yatırımdan değil işlerin özelliğinden kaynaklandığını ileri süren Kuyruk Hipotezi (Oueue Hypothesis) ve eğitim ve diğer insan sermayesi değişkenleri ile verimlilik arasında hiç ilişki olmadığını , ücretlerin işe göre belirlendiğini savunan ikili İşgücü Piyasası Kuramı (Dual Labor Market Theory) çerçevesinde eleştirilmiştir (ÜNAL ,1992: 3-7).

İnsan sermayesi kuramına ilk teorik katkıda bulunan T.V. SCHULTZ ' a göre insan yaşamı boyunca yararlı bilgi ve beceriler elde etmektedir. Ancak sonradan kazanılan bu bilgi ve becerilerin üretimde kullanılabilecek bir sermaye unsuru olduğu konusu açık değildir. İnsan sermayesi; batı toplumlarında insana özgü olmayan yani klasik anlamdaki sermayeden daha hızlı ve daha fazla oranda bir büyümeye yol açmaktadır. Başka bir ifade ile , gelişmiş ülkelerde meydana gelen büyüme oranının önemli bir kısmı insan sermayesindeki artışlar ile açıklanmaktadır. Bu insan sermayesi konusunun önemini açıklamaktadır. Toprak, çalışılan iş saatleri ve yeniden üretilebilir fiziki sermaye de meydana gelen artışlar ile karşılaştırıldığında insan sermayesi ulusal gelirde daha fazla artışa neden olmaktadır. İnsan sermayesinin üretim üzerinde fiziki sermayeden daha etkili olması; insanın mal ve hizmet üretiminde etkinliğini arttıran eğitim, sağlık, beslenme gibi insan sermayesine yapılan yatırımlara bağlıdır. Bu yatırımlar ile insan faktörü; fiziki sermayenin verimliliğini de arttıracak şekilde üretim sürecinde

önemli bir role sahip bulunmaktadır. T.V.SCHULTZ insana yapılan yatırımları beş grupta toplamıştır. Bunlar (SCHULTZ, 1971: 24, 36);

- Örgün eğitim ,
- İş başında eğitim ve firmalarda gerçekleştirilen tüm yetiştirme programları,
- Firmalar dışında gerçekleştirilen yaygın eğitim programları,
- İnsanın yaşam süresini ve çalışma gücünü etkileyen sağlık hizmetleri ve,
- Daha iyi iş olanakları sağlayan göçlerdir. Verimlilikteki artış bu insan sermayesi yatırımlarından kaynaklanmaktadır.

SCHULTZ insana yapılan yatırımların çoğu kez tüketimi meydana getirdiğini ifade etmiştir. Egitim, sağlık ve iş olanaklarından daha iyi yararlanmaya yönelik iç göçlere yapılan harcamalar kısa dönemde tüketim harcaması niteliğindedir. Okula devam etmekle başarılı öğrenciler ve meslek eğitimi gören işçiler bu eğitimleri nedeniyle eğitim görmemeleri durumunda elde edecekleri kazançlardan vazgeçmektedirler. Bu durumda; vazgeçilen gelir karşısında belli bir tüketim harcaması söz konusu olmaktadır. Kişinin eğitim görmesi durumunda yapılan bu harcamaların alternatif maliyeti ulusal hesaplar içerisine girmemektedir. Beceri ve bilginin geliştirilmesi için genellikle kullanılan boş zaman da ulusal gelir hesaplarında yer almamaktadır. Ancak, kişinin bilgi ve becerisini arttırmaya yönelik yapılan insan sermayesi yatırımları insanın niteliğinin iyileşmesine, bu ise verimliliğin artmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, kişi başına elde edilen reel gelirlerde meydana gelen artışın önemli bir kısmı insana yapılan yatırımdan ileri gelmektedir (SCHULTZ, 1971:26).

Görüldüğü gibi ulusal gelir ve kişisel gelirde meydana gelen artışın önemli bir kısmı insana yapılan yatırımlar ile açıklanmaktadır. H. JOHNSON da insan sermayesi yatırımlarının ekonomide önemli bir rolü olduğunu ileri sürerek, fiziki sermaye yatırımları ile insan sermayesi birikimi arasında belli bir dengenin korunması gerektiğini, kalkınmanın bu anlamda bir birikimle gerçekleştirilebileceğini savunmuştur (HAMURDAN, 1976:5).

İnsana yapılan yatırımlar içerisinde en çok üzerinde durulan insan sermayesi yatırımı eğitimdir. İnsan sermayesi kuramına getirilen katkı ve eleştiriler genellikle eğitim unsurunu analiz aracı olarak ele almışlardır. İnsan sermayesi literatüründe mevcut çalışmaların çoğunluğu eğitime yöneliktir. Bu kurama göre; eğitim ile ekonomik kalkınma arasında aynı yönde ve sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Aşağıda bu ilişkinin kapsamı ele alınacaktır.

EKONOMİK KALKINMA

Ekonmik kalkınma sürecinin temelinde insan unsuru yer almaktadır. Ekonomik büyüme ve yapısal değişme ancak insana verilecek önem sayesinde gerçekleşir. Bu nedenle bir toplumda insana yapılacak yatırımların büyüklüğü ve niteliği fiziksel sermaye yatırımları ile birlikte o toplumun gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli bir unsurdur. İnsana yapılacak yatırımlar insan faktörünün üretim sürecinde yerini ve dolayısıyla ülkenin kalkınma düzeyini ve uluslararası alandaki konumunu belirlemektedir. Bunlardan eğitim; kalkınma, teknolojik gelişme ve uluslararası rekabeti yakalayabilme açısından etkinliği kanıtlanan bir unsur olarak önemi kabul edilen bir olgudur. Bugün Japonya eğitime yapmış olduğu yatırımların bir sonucu olarak gelişmiş bir ülke düzeyine ulaşmıştır. Japonya'da eğitim, kalkınma için gerekli miktarda ve kalitede işgücü sağlanması, lider yetiştirme, tasarruf eğilimini artırma ve teknolojiyi geliştirme konularında önemli roller oynamıştır (SADIKLAR, 1991: 118). Bu şekilde eğitim kalkınma sürecinde insan faktörünün niteliğini arttırmakta, bireysel, sosyal ve dışsal fayda sağlayarak diğer sektörlerin gelişimini sağlamakta ve teknolojik gelişme düzeyinin belirleyicisi olmaktadır. Kişisel kazanç farklılıkları ve uluslararası gelişmişlik farklılıklarının açıklanmasında da önemli bir gösterge olan bir ülkenin bulunduğu eğitim düzeyi ve ekonomideki nitelikli insan gücü sayısı kalkınmanın başlıca gereklerinden birisidir.

Eğitim yatırımlarının insan ve toplum açısından çeşitli etkileri söz konusudur. Birey yani mikro ekonomik açıdan eğitim yatırımları şu özellikleri içermektedir (SERİN, 1979:17-20);

- Eğitim yarıtırımları sürekli yatırımlardar.

- Eğitim yapmakla gelir elde etme süresinin farklılığı nedeniyle eğitimin getirileri de farklı olmaktadır. Alt düzeyde eğitim kategörisinden üst düzeye çıkıldıkça bireyler daha fazla gelir elde etmektedirler. Yani her yeni eğitim kategorisinde bireyler daha fazla gelir elde etme şansına sahiptir.

- Eğitim yatırımlarının bölünmezliği sözkonusudur. Eğitim insan yaşamının sonuna kadar sürebilmektedir.

- Eğitim yatırımları insanın yaşamı süresince farklılaştırılabilir.

Eğitim yatırımlarının makro ekonomik açıdan taşıdığı özellikler ise şunlardır (SAVAŞ,1986:257).

- Eğitim yatırımları sürekli artan getiriye sahiptir. Yani bu yatırımlar azalan verimler kanununa bağlı değildir. Eğitime yapılan yatırımlar artıkça ulusal gelir de artmaktadır.

- Eğitim yatırımları diğer yatırımların verimliliğini artırmaktadır. Çeşitli alanlara yapılan eğitim ve araştırma harcamaları birçok yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca eğitim yatırımları diğer insan sermayesi yatırımları; sağlık, beslenme gibi yatırımlarla birbirinin ikamesi değil tamamlayıcısı olan yatırımlardır.

- Eğitime yapılan harcamalar hem tüketim hem de yatırım özelliği içermektedir. Eğitimin başladığı dönemden eğitim tamamlanıncaya kadar yapılan harcamalar -birey ve devlet tarafından katlanılan maliyetler- kısa dönemde getirisi olmadığından tüketim harcaması, uzun dönemde ise kişisel kazanç ve ulusal gelir üzerinde etkileri nedeniyle bir yatırım unsuru olmaktadır.

Kalkınma literatüründe R.NURKSE tarafından ileri sürülen kısır döngü kuramı az gelişmiş ülkelerde fert başına düşen gelirin niçin düşük olduğunu açıklamaktadır. Bu kurama göre ülkeler "fakir oldukları için fakirdirler" (NURKSE, 1964:10). Sözkonusu kurama göre kısır döngüyü oluşturan çeşitli nedenler sayılabilir. Az gelişmişliğin nedenini açıklamaya yönelik bu yaklaşımda; ekonominin arz ve talep yapısının dışındaki ülkedeki sağlık ve eğitim düzeyi, küçük ölçekli üretim tipi, işsizlik ve sanayi yapısı da bir kısır döngü oluşturabilmektedir (HAN, 1988: 68)

ŞEKİL 1

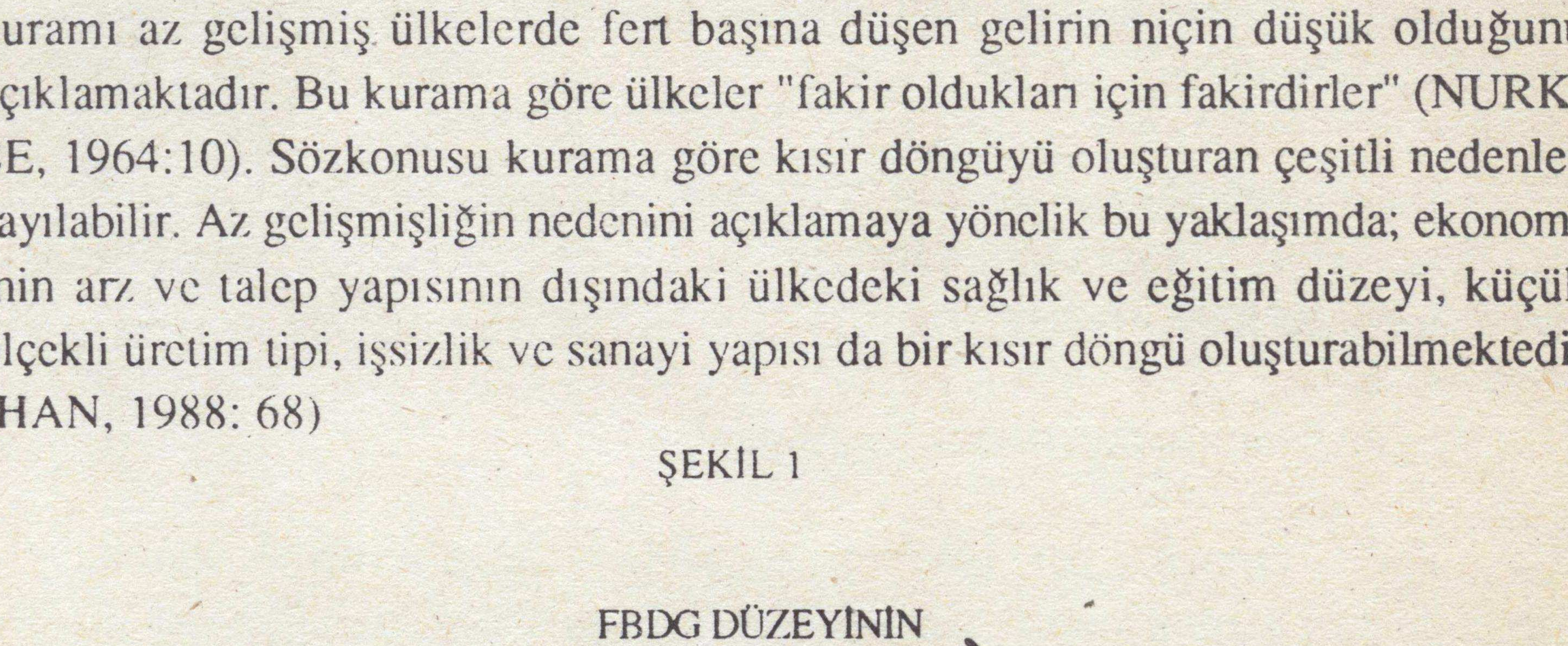

Şekil 1'den izlenebileceği gibi az gelişmişliğin nedenlerinden birisi eğitim kısır döngüsünün varlığıdır. Buna göre yetersiz eğitim düzeyi,üretimde düşük verimliliğe ve düşük verimlilik de ulusal gelir düzeyinin düşük olmasına yol açmaktadır. Ulusal gelir düzeyinin düşüklüğü ise fert başına gelir düzeyinin düşük düzeyde kalmasına neden olarak ekonominin az gelişmişliğini göstermektedir. FBDG düzeyinin düşüklüğü de tekrar eğitim düzeyinin yükseltilememesine yol açmakta ve böylece bir kısır döngü oluşmaktadır. Bu durumda bir ülkenin eğitim düzeyi ne kadar düşükse FBDG'i de o kadar yetersiz olmaktadır.

Acaba ekonomik kalkınmanın bir sonucu olarak mı eğitimde bir gelişme sağlanmakta, yoksa eğitime yatırım yapılması sonucu belli bir kalkınma düzeyine ulaşılmaktadır? Bu soruya kesin bir yanıt verilememektedir. Gerek kalkınma gerek eğitim neden sonuç ilişkisi içerisinde birbirini olumlu yönde etkileyen unsurlardır. Bununla beraber, FBDG'i düşük olan az gelişmiş ülkelerde eğitimin GSMH'dan aldığı pay düşük, gelişmiş ülkelerde ise FBDG yüksek eğitimin GSMH'dan aldığı pay da yüksektir. Ancak eğitimin kalkınma üzerindeki etkisinin kalkınmış olmanın eğitim üzerindeki etkisinden daha etkili sonuçlar ortaya koyduğu günümüzün gelişmiş ekonomilerinin tarihsel ve kültürel gelişimlerine bakılarak görülebilir. Bugün dünyada önemli bir güce sahip olan Japonya bunun açık örneği olarak gösterilmektedir. Eğitim için Japonya'nın her dönemde büyük fonlar ayırmasının ülkenin gelişme sürecine katkısı büyük olmuştur. 1868 yılına girerken Japonya'da çalışan kesimin yüzde 80'e yakın bir kısmının tarım sektöründe çalışıyor olması ve milli gelirin yüzde 65'inin tarım sektöründe elde edilmesi bu ülkenin geri kalmışlığını ortaya koymaktadır. Japonya'nın bu tarihteki avantajı erkek nüfusun yüzde 50'sinin, kadın nüfusun yüzde 15'inin eğitim görmesi ve tam bir dil, din, ırk ve kültür birliğinin sağlanmış olmasıdır. Tarım, toprak ve mali raformaların yanısıra eğitime özel bir ağırlık verilmiştir. 1967 yılına kadar Japonya kalkınmasını tamamlayabilmiştir. Bu tarihsel ve kültürel değişimin sonucu olarak eğitimin her şeklinde ulaşılan ileri düzey ile, Japonya'da; en modern ithal tekniği bile anında uygulabilecek kalifiye bir işgücü ordusu ortaya çıkmıştır (SADIKLAR,1991:11,12). Batı Almanya'nın gelişme sürecine bakıldığında bu ülkenin sanayisinin gelişmesinin en önemli nedeninin mesleki teknik eğitime verilen önem olduğu görülmektedir (UNAY,1982:42). Eğitim ve diğer insan sermayesi unsurlarına yatırım yapmaları sonucu bugünkü gelişmiş ülkelerin FBDG'i yüksek ve eğitimin GSMH'dan aldığı pay da yüksek olmaktadır.

Eğitim ile sosyo-ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye bakıldığında; eğitim unsuru işgüçünün niteliklerini yükselterek; bilimsel ve teknik organisazyonu daha etkili duruma getirerek ve sosyal,kültürel ve kurumsal yapıyı geliştirerek milli geliri ve dolayısıyla kalkınma düzeyini yükseltmektedir (UNAY, 1982:4). Eğitim ve ekonomik kalkınma arasındaki bu pozitif yönlü ilişkiyi ortaya koyan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır.

T.W.SCHULTZ mikro ve makro fayda-maliyet analizi yöntemi ile ekonomik büyüme sürecinde insan sermayesi yatırımlarının rolünü araştırmıştır. SCHULTZ eğitimin çeşitli öğrenim duzeylerine ilişkin getiri oranlarını hesaplayarak, 18 ve 64 yaşam yılları arasında A.B.D'de erkek çalışanların gelirlerinin eğitim düzeylerine göre değiştiğini ileri sürmüştür. 4 veya daha uzun yüksek öğrenim görmüş 18-64 yaşındaki erkeklerin yaşam boyu geliri 1930 yılı verilerine göre, orta öğrenim görmüş olanların yaşam boyu gelirlerinden 39.000 dolar fazla olmuştur. Makro fayda maliyet analizi yöntemine göre ise SCHULTZ, 1929-1957 döneminde A.B.D'de kişi başına gelirde meydana gelen artışın açıklanamayan kısmının yüzde 36'sı ile yüzde 70'i çalışan kişi başına formel eğitimin artışı ile açıklanabilmektedir (HESAPÇIOĞLU,1987:395-401).

E.DENISON'a göre ekonomik kalkınmayı belirleyen 31 değişkenin başında yer alan en öncmli iki etmen genel eğitim ve teknolojik yeniliklerdir. DENISON, Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan hareketle kalkınma ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. DENISON'a göre A.B.D.'de 1900'ların başında eğitimin büyümedeki payı yüzde 11, 1929-1957 döneminde bu oran yüzde 23 olmuş ve bu dönemden sonra artmıştır. Ayrıca DENISON A.B.D'de 1930-1960 yılları arasında ulusal gelirin yüzde 3 arttığını, bu artışın yüzde 68'inin eğitim düzeyinin artmasından ileri geldiği sonucuna ulaşmıştır. DENISON'un bulgularına göre; işgücü niteliğindeki yükselme (0.73) makine ve teçhizat kalitesindeki artıştan (0.27) daha etkilidir ve büyüme hızı ile teknolojik yenilik büyük ölçüde eğitime bağlıdır (UNAY, 1982:30,31).

HARBISON ve MYERS, insangücü kaynağının gelişmesini gösteren bir "karma indeks hazırlanmıştır" araştırmaya dahil edilen 75 ülke kaynaklarındaki gelişme derecesine göre sıralanmasında kullanılmıştır. Yapılan hesaplamada gelişme derecesinin artışı ile birlikte okullaşma arasındaki bağıntının arttığı bulunmuştur. Yani eğitim ve iktisadi gelişme arasındaki ilişki genel olarak; yüksek gelirli ülkelerde düşük gelirli ülkelerdekinden daha güçlü olmaktadır. Ayrıca, fert başına gelir ile eğitim türleri açısından en yüksek bağıntının orta ve yüksek

öğretimde olduğu saptanmıştır (SERİN,1979:159-1961).

Eğitimi insan sermayesi olarak inceleyen deneysel çalışmaların ilgilendiği diğer bir konu eğitim maliyeti ile verimlilik arasındaki ilişkilerdir. Bu çalışmalara göre; verimliliğin sağlanmasında eğitimin büyük rolü vardır. ABD'de HANSEN (1963), BECKER (1964) VE HANOCH (1967), İngiltere'de BLAUG (1967), Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde CARNOY (1967) tarafından yapılan çalışmalar bir yatırım olarak eğitimin getiri oranının büyük ölçüde fiziksel sermayeye yapılan yatırıma benzediğini göstermiştir. Ancak, sadece Hindistan için fiziksel sermayenin eğitimden daha yararlı bir yatırım olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte tüm bu çalışmalar, farklı eğitim düzeylerindeki bireylerin gelir farklılıklarından hareket ederek, eğitimin ekonomik değerini bulmaya yönelik sonuçlar elde etmeye çalışmışlardır. Eğitimin ekonomik değeri sadece bireyler açısından değil, toplum açısından da açıklanmaya çalışılmış ve bir ülkede eğitim düzeyinin yükselmesiyle toplam üretimin de artacağını ileri sürmüşlerdir (CARNOY,1990 :12).

Türkiye'ye ilişkin yapılan araştırmalardan N.ÇÖMLEKÇİ; 1948-1965 dönemi eğitim yatırımlarıyla fert başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yapılan korelasyan analizine göre eğitim yatırımları ile fert başına gelir arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır (ÇÖMLEKÇİ, 19/1:117,118). M.ADEM, 1960-1972 dönemine ilişkin kamu eğitim harcamaları ile GSMH arasındaki korelasyonu hesaplamıştır. A.BAYKAL ise, 1959-1960 ve 1973-1974 dönemlerine ilişkin okullaşma oranları ile GSMH rakanlarını dikkate alarak eğitimin gelir esnekliğini hesaplamıştır. Sonuç olarak; okullaşma ile gelir arasında çok yüksek ilişki olduğu saptanmıştır. Okullaşma ile gelir arasındaki bu ilişkinin yasal zorunluluk ve ucuzluk nedeniyle en düşük ilkokul düzeyinde, en yüksek ortaokul düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Lise ve yüksek öğretimde okullaşmanın gelire bağımlılığı yaklaşık olarak aynı hesaplanmıştır (UNAY,1982:33).

Diğer çalışmalar eğitimin getiri oranının bulunmasına ilişkindir.A.O.KRUGER, T.ÖZELLİ ve G.AKALIN'ın yapmış olduğu eğitimin getiri oranınına ilişkin bu araştırmalarda mikro ve makro fayda-maliyet analizi yöntemi ile ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim için ayrı ayrı kişisel ve sosyal kazançlılık oranları hesaplanmıştır. A.O KRUGER, hem üniversite hem de çeşitli orta öğretim kademeleri için kişisel getiri oranlarını, üniversite için de kişisel ve sosyal getiri oranlarını hesaplamıştır. T.ÖZELLİ, yüksek öğretim ve orta öğretim için kişisel ve sosyal getiri oranlarını, G.AKALIN Türk yüksek

öğretimi için kişisel ve sosyal getiri oranlarını. B.GÜRER ise, tüm öğretim türleri için sadece kişisel getiri oranlarını hesaplamıştır(HESAPÇIOĞLU, 1987-408).

Ekonomik yapı ile ekonominin yapısına uygun eğitim türü arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara göre FBDG düzeyi ile egitim türü arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Orta öğretim ve ilköğretim ile gelir düzeyi arasında belirli bir korelasyon saptanamamışken, yüksek öğretim ile gelir düzeyi ilişkisinin oldukça güçlü olduğu sonucu elde edilmiştir. Yükseköğretim; yüksek gelir seviyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Ayrıca bir toplumda ekonomik yapıdaki değişimler eğitim yapısında da değişimler oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde yeni sanayilerin kurulması , yeni teknolojilere uyum v.b. oluşumlar ekonominin gereklerine uygun olarak eğitilmiş, zihni ve bedeni yetenekleri geliştirilmiş insanlara ihtiyacı gündeme getirmektedir. Ekonomik kalkınma ile eğitim türü arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir kısım çalışmaların bulgularına göre ise (BOS,1966-68-70)

-Ekonomik kalkınma ile birlikkte ilköğretimden geçmiş emek girdisi azalmakta, ortaöğretimli emek girdisi ise artmaktadır. Yükseköğretimli emek girdisi ile ekonommik kalkınma arasında incelenen ülkelerde (Portekiz, İspanya, Yunanistan, İtalya, Norveç ve ABD) belirli bir korelasyon bulunamamıştır

-Diğer bir bulgu; ilköğretimli emek girdisi ençok kullanan sektörler tarım ve madencilik sektörüdür. Hizmetler sektöründe ise, büyük ölçüde orta ve yüksek dereceli emek kullanılmaktadır.

Yapılan çalışmalardan görüldüğü üzere eğitim ekonomik büyümeyi arttırıcı yönde ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Belli bir eğitim düzeyine ulaşılması kadar ekonomik talebe uygun nitelikli bir eğitim arzının oluşturulması da kalkınmada etkinliğin sağlanmasında önemli bir sorunu oluşturmaktadır.

3.TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Demografik yapısı itibariyle nüfusu hızla artan gelişmekte olan ülkeler - Dünya Bankası sınıflamazına göre alt gelir grubu ülkeler - arasında yer alan Türkiye, sosyo-ekonomik yapının ihtiyaçlarına yönelik insangücü kaynakları

açısından genç bir nüfusa sahiptir. 1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre toplam nüfusun yaklaşık yüzde 60'ını 0-25 yaş grubu oluşturmaktadır.(*) Bu genç nüfus potansiyelinin kalkınmada etkin olarak değerlendirilmesi eğitime verilecek öneme bağlıdır.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de eğitim ve eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle Türkiye'de eğitim sistemi, yapısı ve özellikleri ve ekonomik kalkınma açısından Türkiye'de eğitimin yapısındaki dleğişmeler analız edilecektir. Daha sonra ise; Türkiye'de eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisininin ölçümü konusunuda elde edilen bulgular ortaya konulacaktır.

A. TÜRK EGİTİM SİSTEMİ, YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Türk eğitim sisteminin geçirdiği evreler, yapısı ve özellikleri, eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisinin belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Osmanlı döneminde idadi, sultani gibi orta öğretim ,iptidai gibi ilk öğretim kurumları , darulfunun, askeri okullar, medreseler, sıbyan mektepleri, daha sonraları kurulan azınlık ve yabancı okullar, tanzimat okulları şeklinde farklı eğitim ve öğretim Kurumları vardı. Herbir kurumun farklı eğitim ve öğretim vermesi; eğitim ve öğretimde milliliğin bulunması nedeniyle Mart 24 tarihinde 43 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır.(**) Bu kanun ile Türk eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, böylece eğtim işlerinin tek elden yürütülmesi gerçekleşmiştir. 1925'de ise, askeri okullar Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Medrese, sıbyan mektepleri kapatılarak eğitimde laiklik ilkesine doğru önemli bir adım atılmıştır. (AKYÜZ, 1989363-364)

Eğitim alanında Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana getirilen en önemli yeniliklerden birisi 1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında toplam nüfus içerisinde yüzde 90'ı aşan okuryazar olmayanların oranı harf devrimiyle azalma göstermiştir. Diğer yenilikler ise; yetişkinlerin eğitimi amacı ile halkevleri, halkodaları faaliyet göstermiştir. Yükseköğretim alanında da önemli adımlar atılmıştır. İstanbul'daki Darülfünun İstanbul Üniversitesi adını alarak, 1933 yılında yeniden düzenlenmiştir. 1940'larda ise İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Diğer önemli bir gelişme; köy enstitülerinin kurulmasıdır. Köy enstitüleri; köylerin kalkınmasında eğitimi araç olarak kullanmayı amaçlamışlardır (KAYA, 1981:87).

(*) 1990 Genel Nufus Sayımı Fonksiyonel Bölünüş sonuçları henüz yayına sunulmadığı için nüfusa ilişkin sözkonusu değerlendirmelerde 1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçları esas alınmuştır

(**) Tevhid-i Tedrisat, "Öğretimlerin Birleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Köy enstitüleri 1940'da köylerde 6 yaşın üzerindeki nüfusun yüzde 90'ının okuma yazma-bilmemesi, ayrıca köylerin sağlık, temizlik ve gelişme olanaklarından uzak olması nedeniyle kurulmuştur. Bu kuruluşlar yaygın bilgisizlikle mücadele etmek ve köylerin sosyal ve ekonomik yapısında eğitim ve ögretim aracılığıyla gelişmeyi amaclaması açısından önem taşımaktadırlar. Enstitülerin ilk resmi öğretim programı 1943 tarihli olup, bunlar ilkokuldan sonra 5 yıl öğretim yapmaktadırlar. Köy enstitüleri, bulundukları çevreye dolaysız ve dolaylı ekonomik, kültürel ve sosyal etkilerde bulunmuştur. Bulundukları yerlere yeni üretim yöntemleri, yeni ürünler getirmişler ve pazar olanakları sağlayarak köy kalkınması üzerinde önemli rol üstlenmişlerdir (AKYÜZ,1985:362.364).

Eğitim sistemi ve sorunlarının tartışılmasına yönelik olarak; eğitim sorunlarının belirlenmesi ve sistemin olgunlaştırması amacıyla belli yıllarda Milli Eğitim şuraları toplanmaktadır. 1939 yılmında birinci Milli Eğitim Şurası yapılmıştır. (KAYA,1989:22) Tüm eğitim şuraları eğitim sistemine işlerlik kazandırılabilmesi ve sorunların tartışılması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından öneme sahiptir.

Türkiye'de eğitim sisteminin yapısı ve içeriği Milli Eğitim Sistemini düzenleyen unsurlara göre şekillenmektedir. Türk Milli Egitim Sistemini düzenleyen başlıca esasları ise şunlardır. (T.C.M.E.G.S.B.,1988:1);

- Atatürk'ün eğitim ile ilgili düşünce ve görüşleri,
- Anayasa,
- Milli Eğitim Temel Kanunu,
- 179 ve 208 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler,
- Kalkınma Planları,
- Hükümet Programları.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre Türk Milli Eğitim Sisteminin yapısı; örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Örgün eğitim ; okul sistemini kapsamaktadır. Buna göre okullar ; okul öncesi eğitimi, ilk öğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Yaygın eğitim ise; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya örgün eğitimin herhangibir aşamasında bulunan veya bu aşamadan çıkmış vatandaşlara ; örgün eğitimin yanında veya dışında ihtiyaç duyulan çeşitli alanlar-

da eğitim ve öğretim vererek bireylerin belli amaçlar doğrultusunda yetişmesini sağlamaktadır. Yaygın eğitim; yaygın eğitim kurumları ve yaygın eğitim kursları aracılığıyla yapılmaktadır. Pratik Kız Sanat Okulu, olgunlaşma enstitüleri, çıraklık eğitim merkezleri, halk eğitim merkezleri vd. yaygın eğitim kurumlarına, okuma-yazma kursu ; sanayi eğitim kursları, özel kurslar, ustalık eğitimi, özel dersaneler vd. ise yaygın eğitim kurslarına örnek gösterilebilir(T.C.M.E.G.S.B.,1988:7-10)

Gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede temel eğitim düzeyi ve göstergeleri gelişme sürecinde önemli bir ölçüt olarak benimsenmektedir. Bundan dolayı ülkedeki temel eğitimin süresi,temel eğitim veren kurumların niteliği ve çağdaşlığı büyük öneme sahiptir. Türk Milli Eğitim Temel Kanununda temel eğitim 5 yıllık ilkokullar ve 3 yıllık ortaokullardan oluşmaktadır. Ancak, ilkokuldan mezun olanların hepsi ortaokula devam edememektedir. Nitekim, her gence mal ve hizmet üretimini gerçekleştirecek beceri ve bilgiler kazandırılması, kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından kaynakların dağıtımının en gerekli boyutunu içermektedir. Batı ülkelerinde zorunlu temel eğitim 11 yıla kadar çıkmıştır. Japonya'da 1950 yılından günümüze değin 9 yıl olan zorunlu eğitimin toplam nüfusa oranı yüzde 90'ın üzerinde gerçekleşmiştir. İsveç'te de 1950'lerin başlarından itibaren eğitim sistemi köklü bir değişim geçirmiştir. İsveç hızla değişen bir toplum olarak eğitim sistemini günün değişen koşullarına göre yenidden düzenlemektedir. İsveç, A.B.D., Fransa vb. gelişmiş ülkelerde de zorunlu eğitim süresi 9 ile 11 yıla kadar uzanmaktadır. (BALOĞLU, 1990: 115, 148). Türkiye'de ise kalkınma planlarında zorunlu eğitimin 8 yıl olması öngörülmekte, ancak uygulamada bu sisteme henüz geçilememiştir.

Sanayileşme ve teknolojik ilerlemenin sağlanması ve gelişmiş ve diğer ülkelerin sanayi ürünleri ile rekabet edebilme ve Avrupa Topluluğu gibi entegrasyonlara üye olabilme açısından mesleki ve teknik eğitim oldukça önemlidir. Türk Milli Eğitim Sistemi mesleki ve teknik eğitim açısından değerlendirildiğinde ise, Türk işgücü piyasasının en önemli sorunlarından birisini nitelikli iş gücü eksikliği oluşturmaktadır. Türk iş gücü piyasasında bir yandan niteliksiz iş gücü fazlalığı, diğer yandan nitelikli iş gücü açığı olmak üzere iki yönlü bir dengesizlik gözlenmektedir. Eğitim planlaması ve sanayideki gelişmenin yeterli ölçüde koordine olmaması nitelikli işgücü açığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, eğitim ve mesleki teknik eğitim politikalarının ekonomik talebi karşılayacak şekilde geliştirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Türkiye'de sanayi kuruluşlarının büyük çoğunluğunu orta ve küçük işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmeler nitelikli işgücü gereksinimlerinin bir bölümünü diğer işletmelerden transfer ettikleri elemanlarla karşılamaktadırlar. Bunun dışında, genellikle yetersiz bilgi ve bilimsellikten uzak bir anlayışla yönetilen bu işletmelerde "sorunları

yaşayarak ve iş yaparak öğrenme şekli" yaygındır. Bu açıdan, 1986 yılında çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu önemli bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Bu kanun ile çıraklık ve mesleki teknik eğitim sistemini yeniden düzenleyici bazı esaslar getirilmiştir. (Friedrich Ebert Vakfı, 1990:9).

B. EKONOMİK KALKINMA AÇISINDAN TÜRKİYE'DE EĞİTİM YAPISININ ANALİZİ

Bir ekonomide kalkınma düzeyinin belirlenmesinde; mevcut eğitim yapısını yansıtan okur yazarlık oranı, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve mesleki ve teknik eğitimdeki sayısal gelişmeler, okullaşma oranları, GSMH içinde eğitimin payı, bütçeden eğitimin aldığı pay önemli role sahiptir. Bu göstergeler kalkınma için olduğu kadar uluslararası alanda dünya standartlarına uygun bir gelişme düzeyinin elde edilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Sosyo-ekonomik kalkınmada Türkiye'nin sahip olduğu en önemli sorunlarından birisi de nüfus artış hızının yüksekliğidir. Ortalama yıllık yüzde 2.2 nüfus artış oranının Türkiye ekonomisine getirdiği en önemli sorun; artan her nüfusun, mevcut nüfusun eğitim olanaklarını daraltarak eğitimin düzeyi ve niteliğini olumsuz yönde etkilemesidir.

Türkiye nüfusunun yarısı 20 yaşından gençtir. Türkiye'de görülen bu genç nüfus yoğunlaşmasına karşılık Batılı ülkelerde (Almanya, Fransa, İngiltere vd.) nüfus yoğunlaşması ileri yaş gruplarındadır. (BALOĞLU, 1990: 20) . Türkiye'nin söz konusu genç nüfusun yüksek ve nitelikli bir eğitim düzeyine ulaştırılması ve etkin insangücü ve eğitim planlaması durumunda insan faktörü yönünden önemli bir avantaja sahip olacağı ifade edilebilir.

Şekil 2
Nüfusun Yaş Grupları İtibariyle Dağılımı

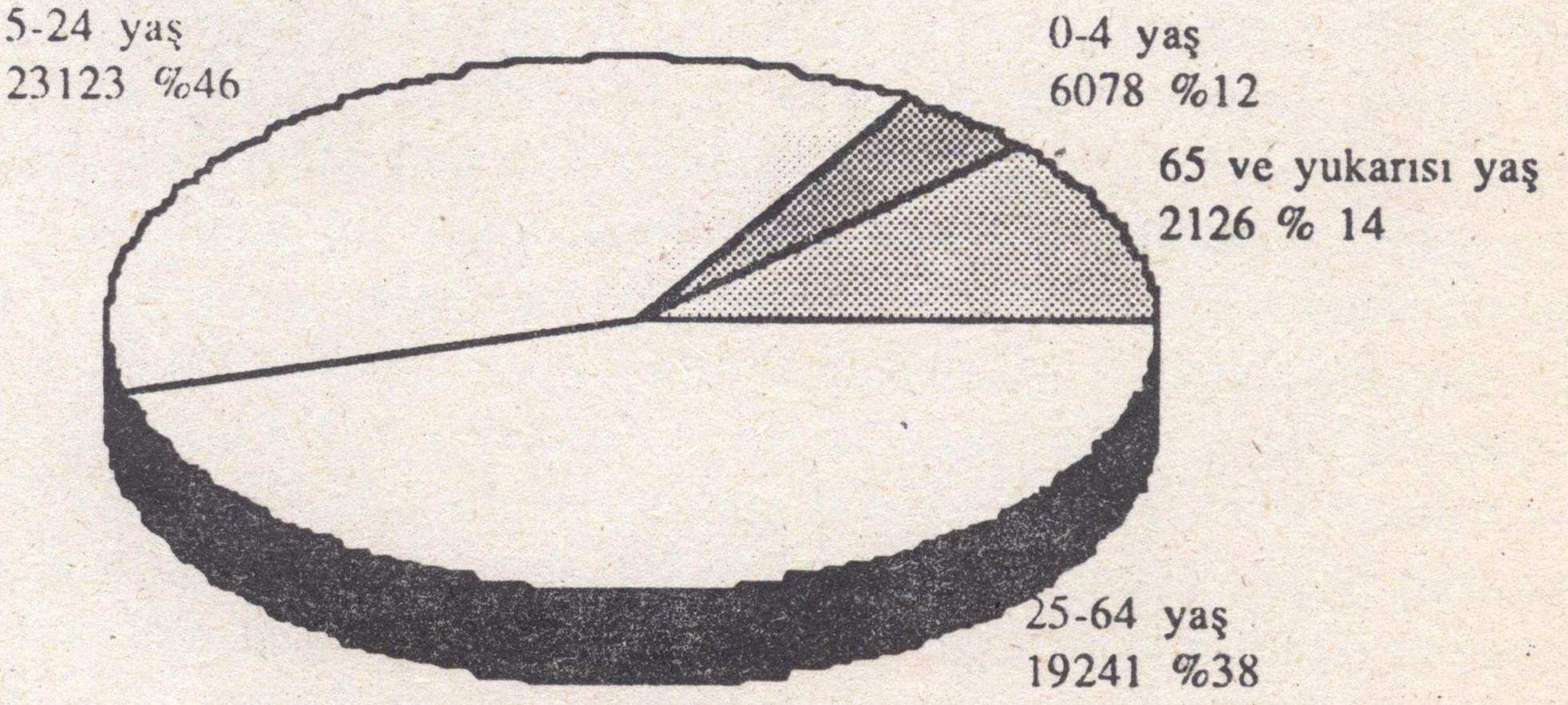

Kaynak: D.İ.E. **Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1990, Yayın No:1450, Ankara,** Ocak 1991, s.21' den düzenlenmiştir.

ıkarıdaki şek [illegible] dağılım [illegible] naktadır. Şekilden yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki payları izlenebilir. Şekil 2'den görüldüğü gibi yaş gruplarının toplam nüfustaki dağılımında en yüksek payı genel eğitim çağı olarak kabul edilen 5-24 yaş grubu almaktadır. Nüfusun yüzde 46'sını oluşturan 5-24 yaş grubunu yüzde 38 paya sahip 25-64 yaş grubu izlemektedir. 0-4 yaş grubu nüfusun yüzde 12'sini, 65 ve daha ileri yaş grubu ise nüfusun yüzde 4 gibi küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bilinmeyenlerin oranı ise yüzde 0.18'dir. Bu verilere göre, toplam nüfusun önemli bir yüzdesine sahip olan genel eğitim çağında bulunan genç nüfusun sektörel ihtiyaçlara ve ekonomik talebe uygun alanlarda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, hızla artan 0-4 yaş grubunun ileride genel eğitim çağına katılacağı düşüncesiyle bu genç nüfus potansiyelinin ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaca yanıt vermesi, eğitim olanaklarının genişletilmesi ve eğitimin niteliğinin iyileştirilmesini gerektirmektedir.

ŞEKİL 3
NÜFUSUN OKUR - YAZARLIK DURUMU (1935 - 1985), (%)

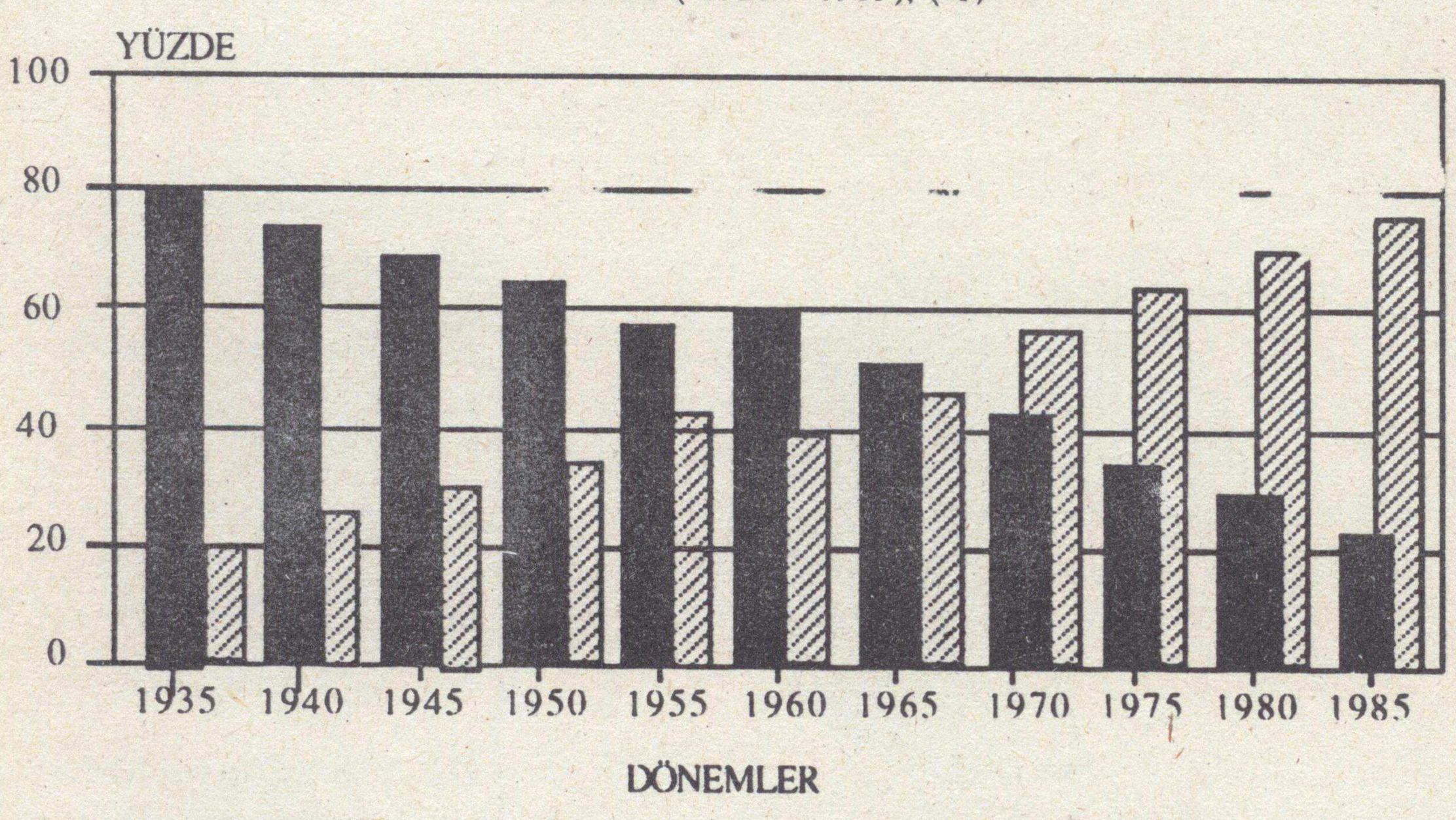

KAYNAK: **D.E.İ Yıllıkları ve T.O.B.B., Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi** isimli yayınlardan yararlanılarak hazırlanmıştır

Türkiye' de nüfus sayım yıllarına göre 6 ve daha yaş grubunun okuryazarlık durumu şekil 3'de verilmektedir. İlk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olmasına rağmen verilerin sağlıklı olmaması ve yetersiz olması nedeniyle 1935 yılından itibaren nüfusun okuma-yazma oranındaki gelişmeler verilmiştir.Okuryazarlık oranının yüksekliği o toplumun gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli göstergelerden birisidir. Sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alandaki gelişmeler nüfusun okuryazarlık durumu ile yakından ilgilidir.

Şekil 3'den görüldüğü üzere 1935 yılında yüzde 80.8 olan okuma-yazma bilmeyenlerin oranı sürekli düşme göstererek 1985'de yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir. Nüfusun hızlı büyümesi nedeniyle 1940 ve 1945 yıllarında okuma-yazma bilmeyenlerin mutlak sayısında artışlar olmuiştur. Okuma-yazma bilenlerin oranında ise sürekli artış görülmekle birlikte bu oran 1985'de yaklaşık olarak yüzde 80'e ulaşmıştır.

Şekil 4

Nüfusun Öğrenim Yapısı (1985), (%)

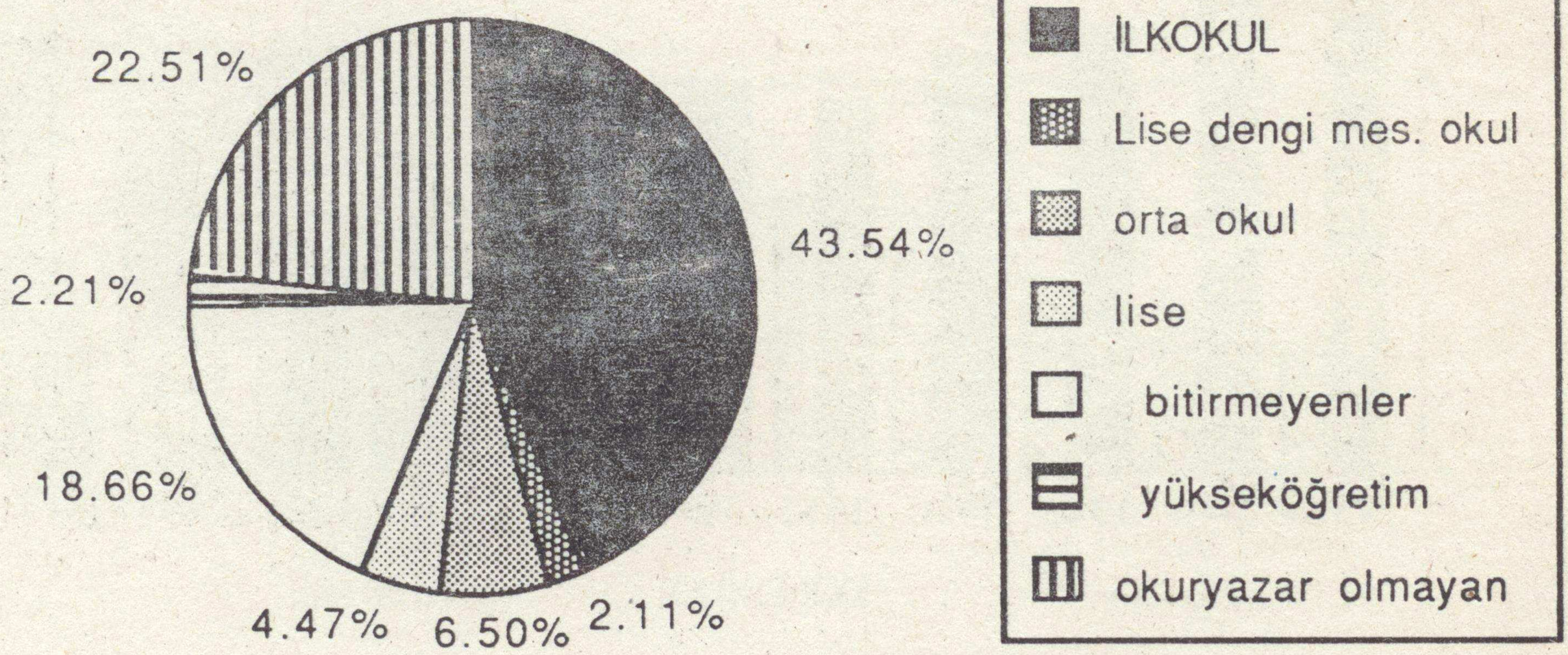

Kaynak: D.İ.E., Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1990, s.22 'den alınmıştır.

Okuryazar nüfusun nicel artışı kadar niteliği de önemli bir olgudur. Bu açıdan ilköğretim ve mesleki ve teknik öğretimdeki sayısal gelişmelirin de bilinmesi gerekmektedir.1985 Genel Nüfus Sayımına göre 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun öğrenim yapısına baktığımızda (Şekil 4); nüfusun yüzde 44'ü ilkokul, yüzde 12'si ortaöğretim, yüzde 2'si yükseköğretim mezunu olup, okuma-yazma bilmeyenlerin toplam nufusa oranı ise yaklaşık yüzde 23' tür. Öğrenime başlayıp bitirmeyenlerin nufusa oranı ise yüzde 19' dur. Görüldüğü gibi nufusun önemli bir bölümünü ilkokula devam edenler oluşturmaktadır. Ekonomik kalkınma ve sanayileşme sürecinde insan gücüne duyulan gereksinim açısından ortaöğrenimdeki gelişimler ve önemli bir gelişmişlik göstergesi olarak kabul edi-

Şekil 5
Türkiye'de Okullaşma Oranları (%)

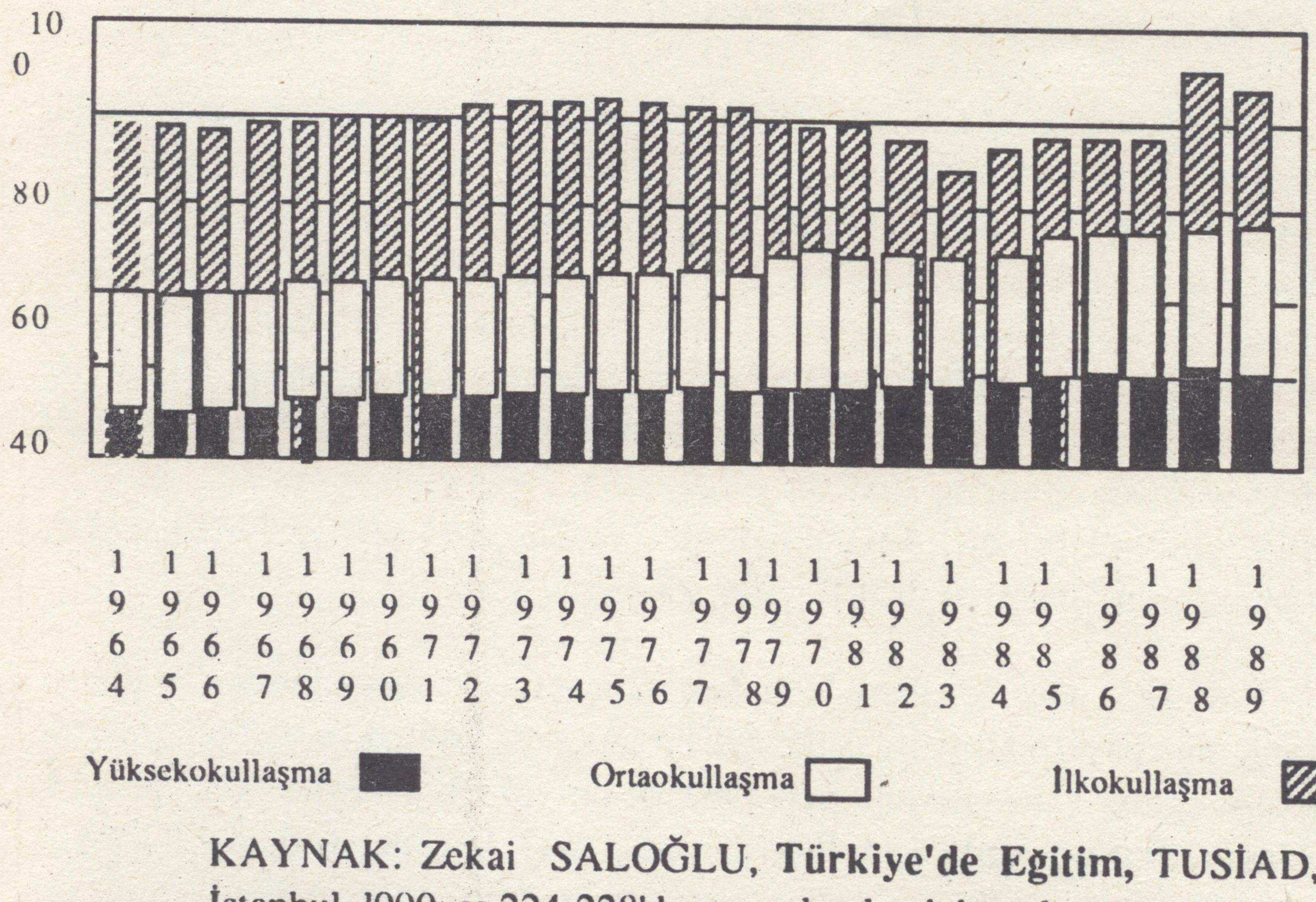

KAYNAK: Zekai SALOĞLU, **Türkiye'de Eğitim,** TUSİAD, İstanbul, 1990, ss.224-228'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

en yükseköğretimde bulunanların nüfusa oranı, (yüzde 2) ise düşük bir düzeyde kalmaktadır. Bu ise, nitelikli insangücü açığını karşılamadaki istihdam sorunlarını ve sosyo-kültürel dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de okullaşma oranlarının yüzde dağılımı ise şekil 5'ten izlenebilir.

1964-1989 dönemi ilkokullaşma oranı; 1964'te yüzde 73 iken 1970'de yüzde 85, 1987'den sonra ise yüzde 100'ü aşarak yüzde 105.6 dolayına ulaşmıştır. Ortaokullaşma oranı ise 1964'te yüzde 21'den artan oranda 1987'de yüzde 57'ye düşmüştür. Yüksekokullaşma oranı ise oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu oran, 1960'lı yıllarda yüzde 4-5 dolaylarında iken 1971'de yüzde 6.1, 1972'de 5.8, 1975-1979 yılları arzsında yüzde 8-9 olarak gerçekleşmiş,1980'de tekrar yüzde 7 dolayına düşmütür. 1981, 1982 yıllarında yüzde 6.2 olan bu oran 1986'da yüzde 10.8'e çıkarak, 1989'da 12.6 olmuştur.

Gelişmiş batılı ekonomilerle karşılaştırıldığında Türkiye'de ortaokullaşma ve yüsekokullaşma oranlarının düşük bir düzeyde kaldığı görülmektedir. A.B.D. Japonya, Fransa, İngiltere v.d. gelişmiş ülkelerde ilkokullaşma oranı yüzde 100 dolaylarında, ortaokullaşma oranı yüzde 70'in üzerindedir. Yüksekokullaşma oranı ise; A.B.D.'de yüzde 58, Almanya'da yüzde 30, Japonya'da yüzde 26, G.Kore'de yüzde 21' dir (TÜSİAD, 1988: 24,25).

GSMH içinde eğitim sektörünün aldığı pay uluslararası bir gelişmişlik göstergesi olarak eğitime ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Türkiye'de eğitim sektörünün GSMH' dan aldığı pay aşağıda şekil 6'da gösterilmektedir. 1970'de yüzde 2.86 olan bu oran 1971'de yüzde 4.44, 1972'de yüzde 4.36 olmuştur. 1973-1977 yıllarında yüzde 3 dolayında, daha sonraki yıllarda ise yüzde 2 dolayında gerçekleşmiştir. 1983 yıllarında yüzde 3.32'ye çıkmış, 1984'de ise 2.49'a düşmüştür. Eğitimin GSMH'daki payı 1985,1986 ve 1987 yıllarında da düşmeye devam etmiştir. 1988'de yüzde 2.35, 1989 yılında ise 2.7 gibi bir düzeye yüselmiştir. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran, yüzde 5-10 arasında değişmektedir (Zekai BALOĞLU, 1990: 95,96).

1963-1990 dönemi itibariyle toplam sabit sermaye yatırmları içinde eğitim yatırmlarının payı (şekil 7) ise istikrarsız bir görünüm taşımaktadır: 1963'de yüzde 5.13 olan eğitim yatırımlarının payı 1964' de en yüksek düzeyine (yüzde 6.64) ulaşmıştır. 1965'de yüzde 5.44, 1966'da yüzde 5.07, 1967'de yüzde 4.75, 1968'de yüzde 4.95 olmuştur. 1969'da yüzde 3.84 olan bu oran sonraki yıllarda genel bir düşme eğilimi içerisine girerek 1979'da yüzde 1.55, 1980'de yüzde 1.82, 1981'de yüzde 1.98 ilerıki yıllarda ise yüzde 2 dolaylarında gerçekleşmiştir. 1989'da yüzde 3.18 olan eğitim yatırımları payı 1990'da ancak 1969 yılındaki düzeyine ulaşarak yüzde 3.72 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 6
İSMH İçinde Eğitim Sektörünün Payları
970 989)

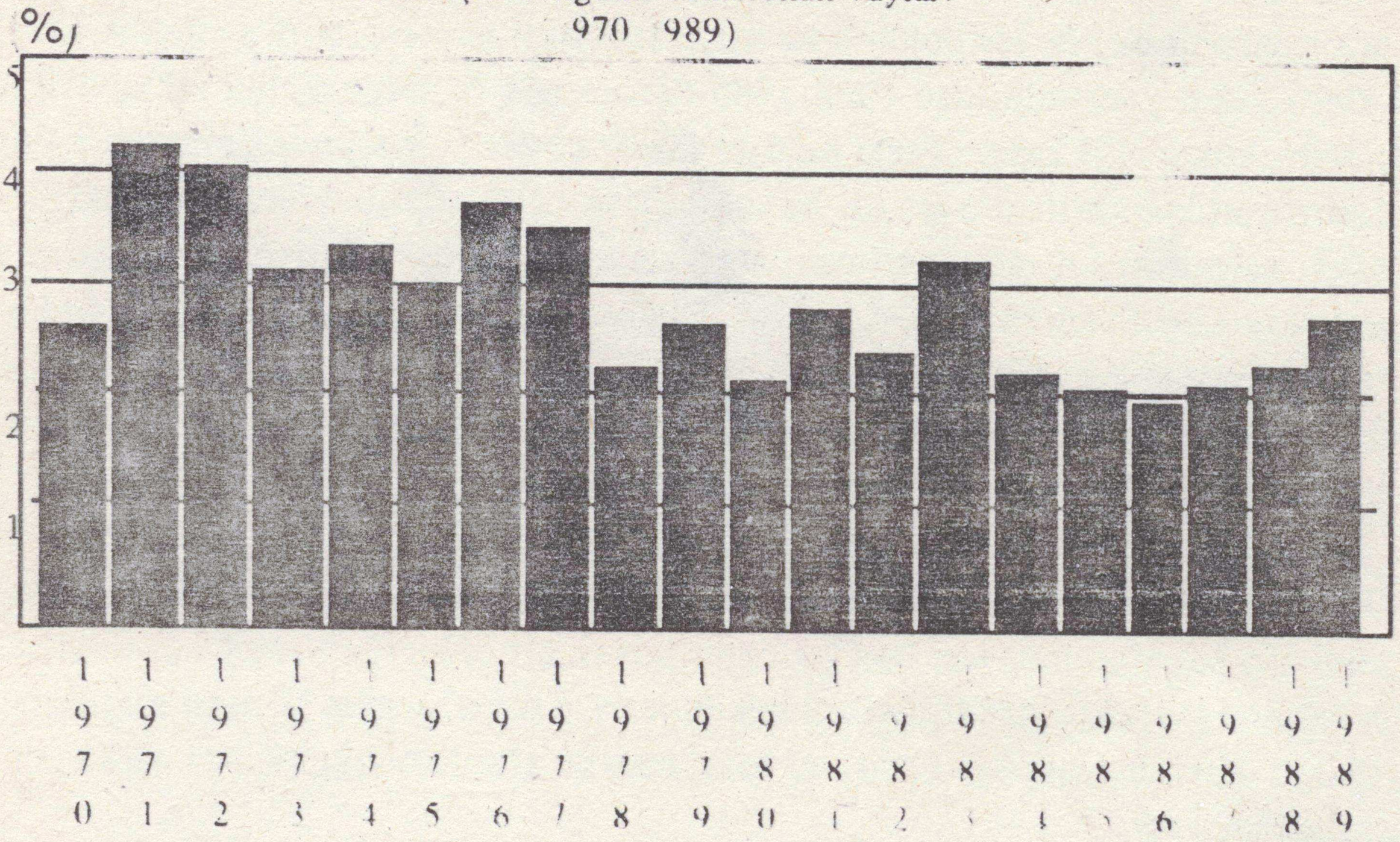

Kaynak: Zekai Baloğlu, a.g.e. 92'den düzenlenmiştir

ŞEKİL 7
Toplam Sabit Sermaya Yatırımları İçinde Eğitim Yatırımlarının Payı

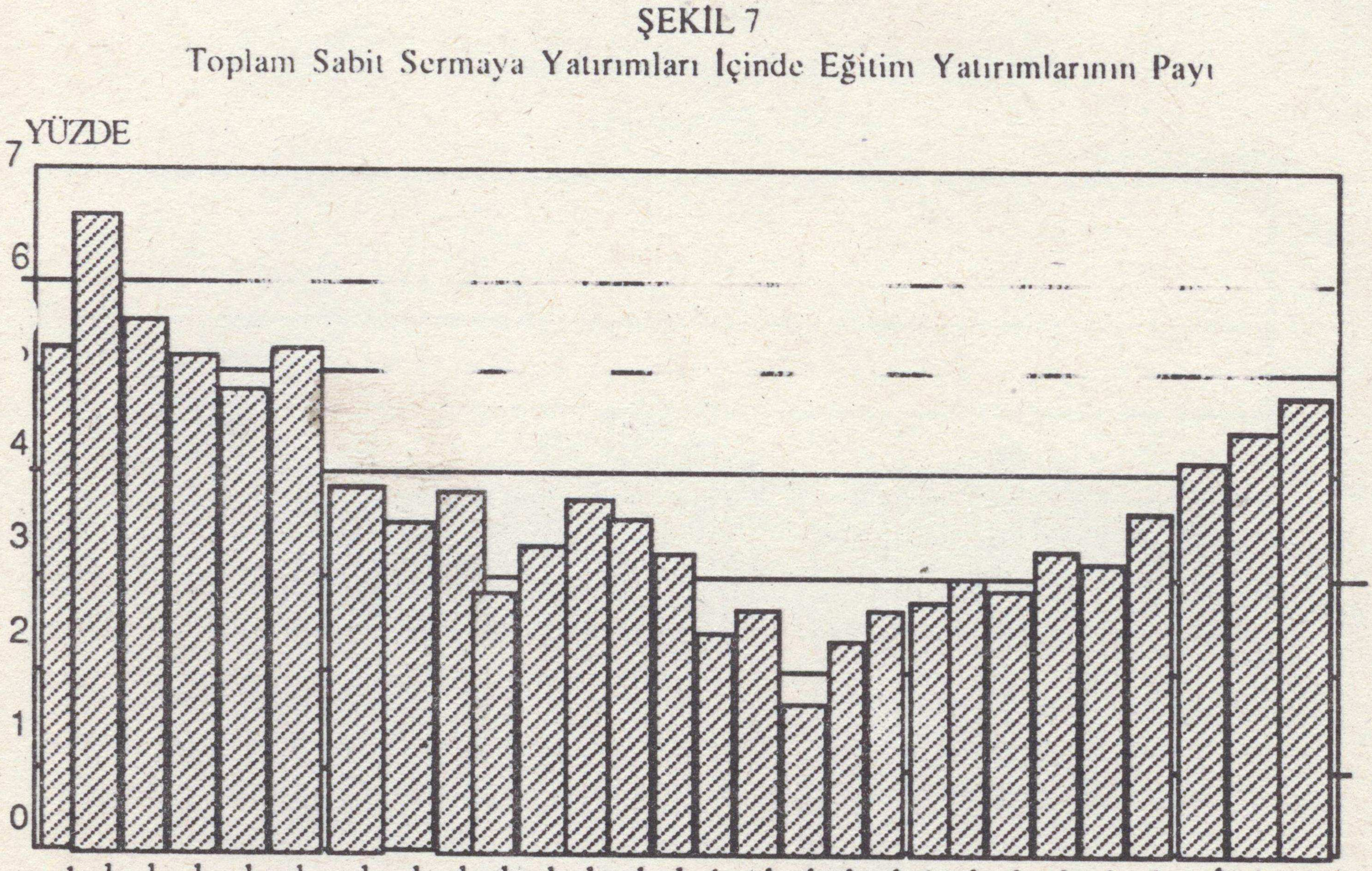
YÜZDE
7
6
4
3
2
1
0
1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

Toplam eğitim yatırımlarının kamu ve özel sektör itibariyle dağılımı (1963-1990) ise aşağıda şekil 8 ve şekil 9'da gösterilmektedir. Görüldüğü gibi, eğitim yatırımlarının büyük bir bölümü kamu sektörünce gerçekleştirilmektedir. Özel sektör eğitim yatırımları ise 1963-1985 döneminde oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir. 1985 sonrasında ise özel sektör eğitim yatırımlarında hızlı bir artış eğilimi görülmektedir. Bu artışta, büyük ölçüde 1980 sonrası izlenen piyasada rekabet koşullarının geliştirilmesi ve bu çerçevede görülen özelleştirme çalışmalarının da etkisi bulunmaktadır. Bunun dışında, işgücü piyasasında rekabet vd. ekonomik nedenlerden dolayı eğitime nitel ve nicel olarak talebin artması ve bu talebi devletin yeterince karşılayamaması da özel eğitim yatırımlarının artmasında etkili olan diğer bir faktör olarak görülebilir.

Kamu eğitim harcamalarının 1963-1989 dönemine ilişkin olarak dağılımına (şekil 10) baktığımızda ise; harcamaların büyük bir bölümünün Milli Eğitim Bakanlığınca gerçekleştirildiği görülmektedir. Yüksek Öğretim Kurulu tarafından yapılan harcamalar ise kamu eğitim harcamalarının küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır.

Şekil 8

Kamu Eğitim Yatırımlarının Gelişimi

(1988 Fiyatlarıyla)

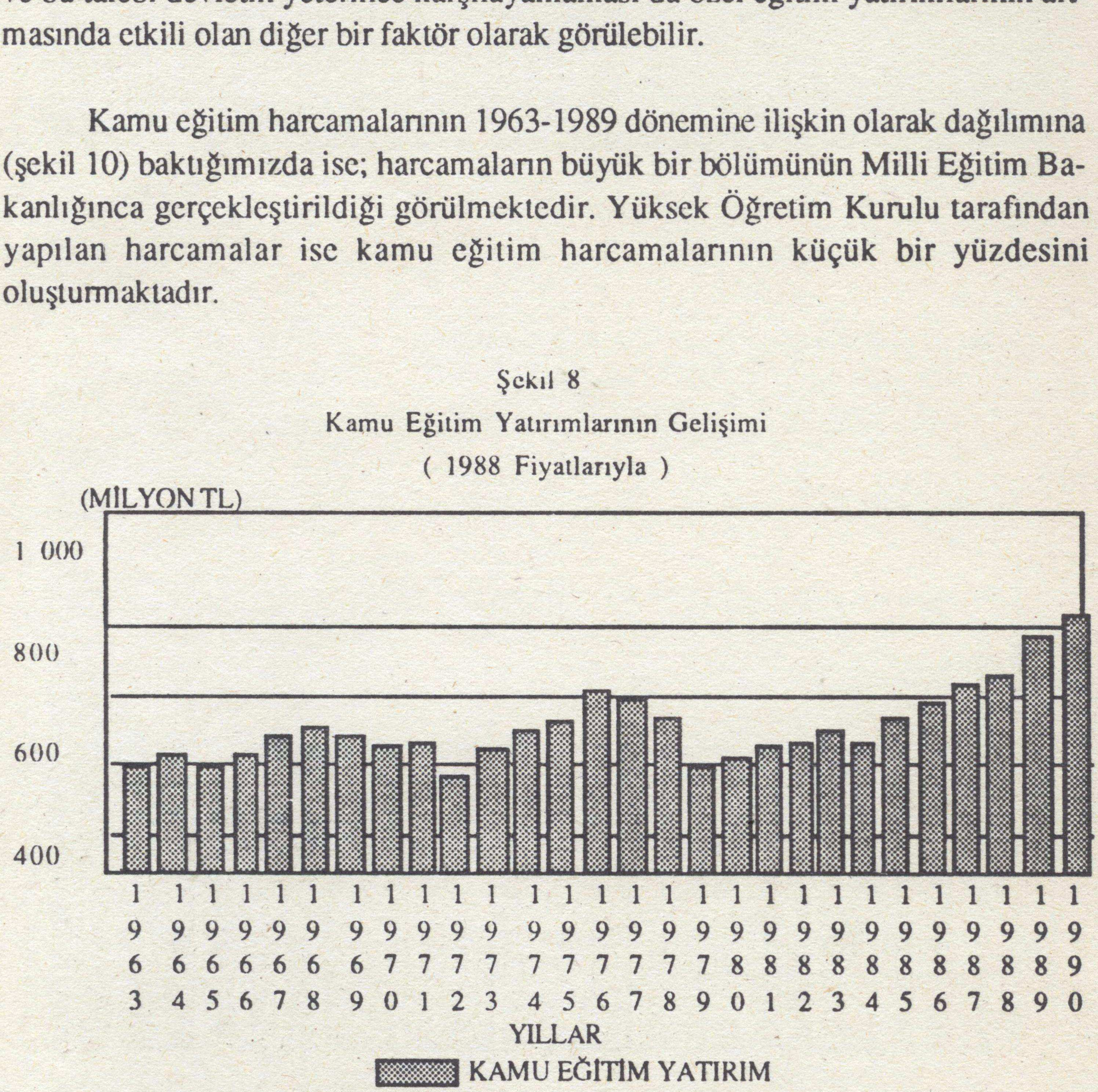

KAYNAK: T.O.B.**Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi**, Ankara,1990,ss. 23-28'den düzenlenmiştir.

Şekil 9
Özel Eğitim Yatırımlarının Gelişimi
(1988 Fiyatlarıyla)

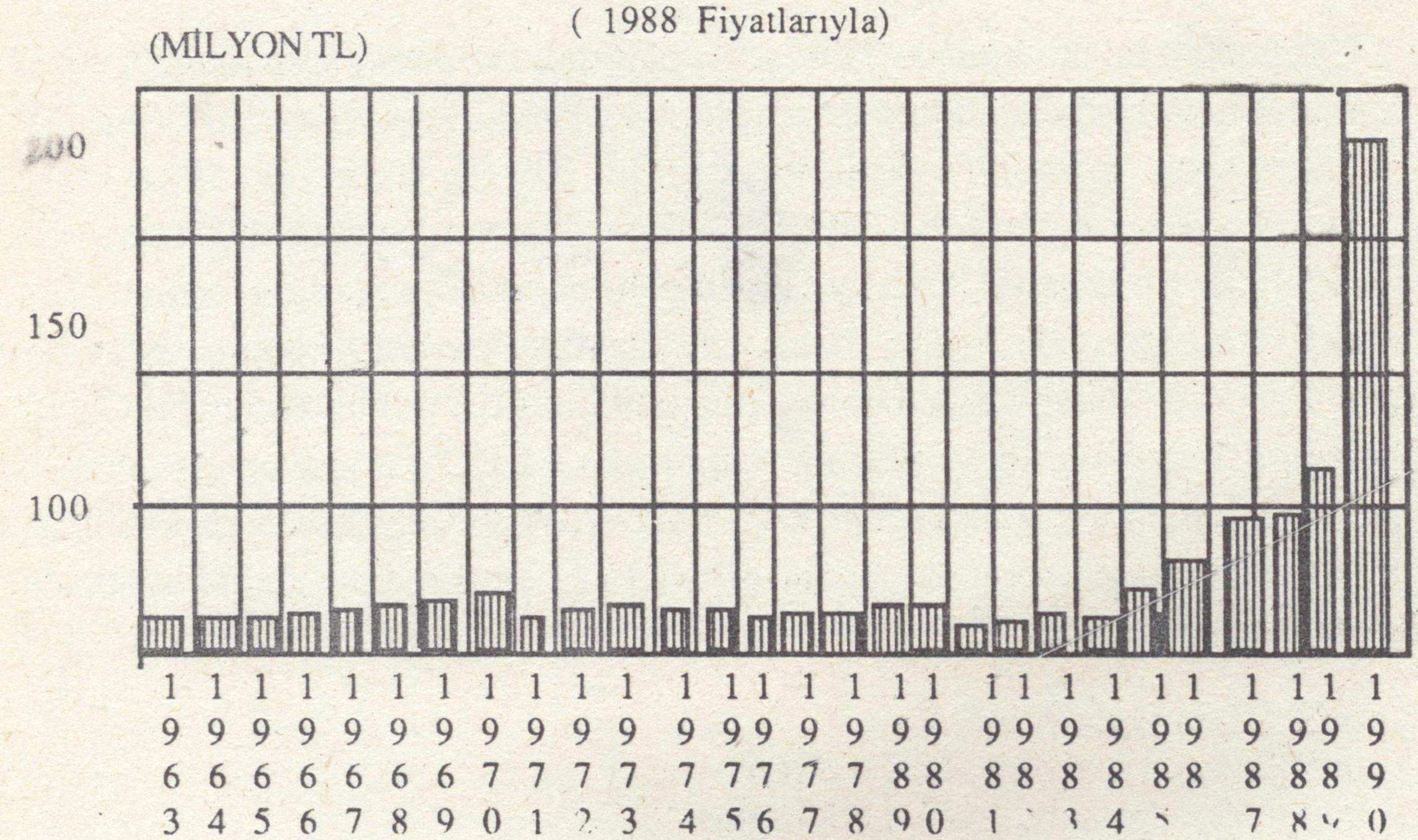

KAYNAK:T.O.B.B. **Planlı Dönemde rakamlarla Türkiye Ekonomisi,**

Şekil 10
Eğitim Harcamalarının Dağılımı
(1963 - 1989) (%)

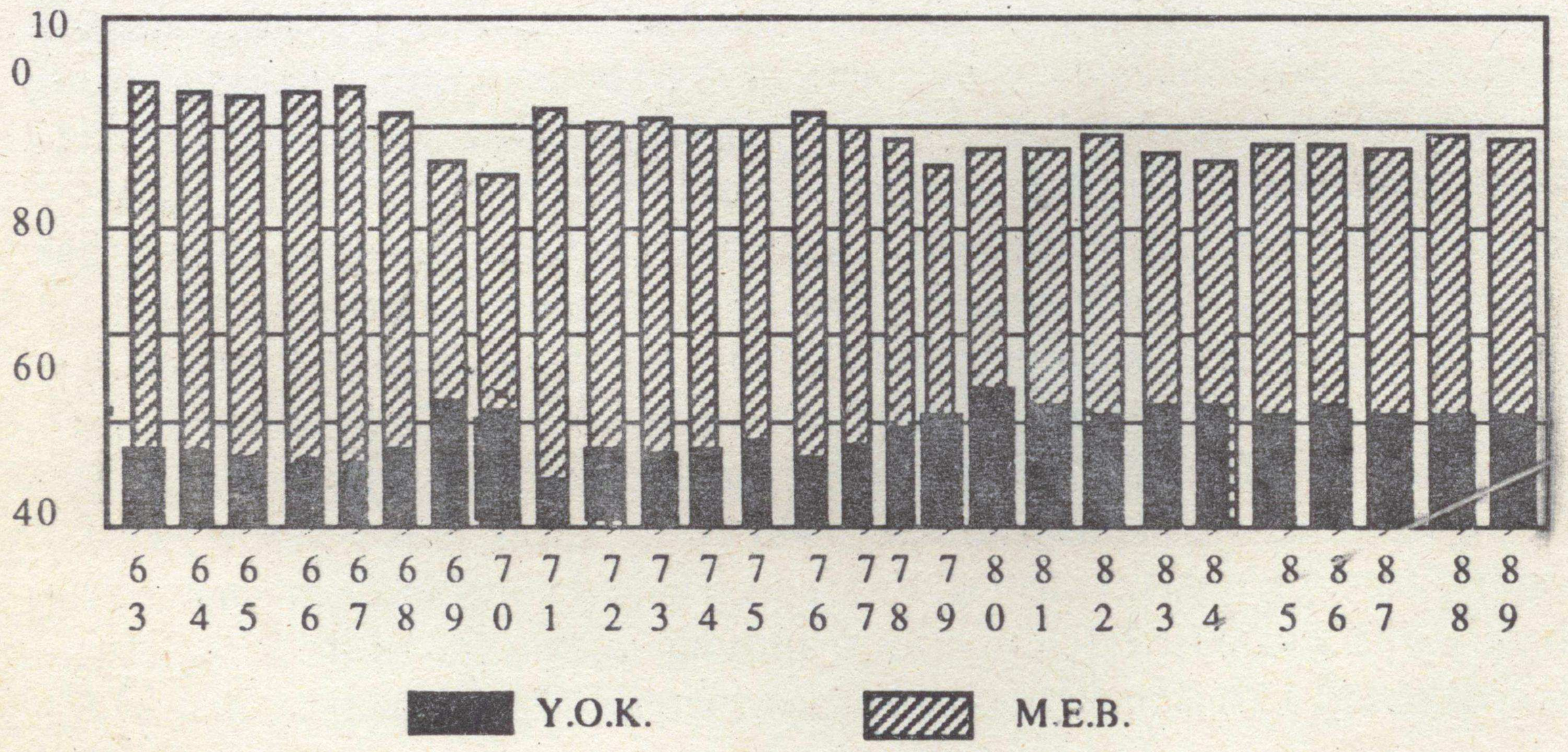

C.TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN EKONOMİK BAKIMDAN KALKINMAYA ÖLÇÜLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisi ekonometrik olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. 1963-1989 dönemini kapsamak üzere regresyon yöntemi yardımıyla elde edilen sonuçlar tablo 1'de gösterilmektedir. Analizde FBDG, ilkokullaşma, ortaokullaşma ve yüksekokullaşma oranları, GSMH ve kamu eğitim harcamaları değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenlere ilişkin sözkonusu ilişkiler; tek değişkenli logaritmik-doğrusal kalıp kullanılarak açıklamaya çalışılmıştır. (10) nolu denklemde Cobb-Douglas tipi fonksiyon ile okullaşma oranlarının FBDG'e etkisi araştırılmıştır. Verilen denklemlerde bağımsız değişkenlerin katsayıları değişkenlerin doğrudan elastikiyetlerini göstermektedir. Buna göre tablo 1'de yer alan şekilde, modelde şu ilişkiler araştırılmıştır:

$$InFBGD = Ina + b\ InİLK \quad (1)$$

$$InFBGD = Ina + b\ InGENEL.ORT \quad (2)$$

$$InFBGD = Ina + b\ InMESLEKİ.ORT \quad (3)$$

$$InFBGD = Ina + b\ InYÜKS \quad (4)$$

$$1nFBDG = 1na + b\ 1nYÜKS \quad (5)$$

1980 Oncesi

$$1nFBDG = 1na + b\ lnYÜKS \quad (6)$$

(7)

1980 Sonrası

$$1ogGSMH = loga + b\ logKAMU\ EĞ.HARC. \quad (8)$$

$$logKAMU\ EĞ.HARC. = loga + b\ logGSMH \quad (9)$$

$$FBDG = A.\ İ^{®}.\ O^{B}.\ Y^{\&} \quad (10)$$

Elde edilen sonuçlara göre; (10) nolu denklemde FBDG ile ilkokullaşma oranı arasındaki ilişki dışında sözkonusu tüm denklemlerde değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Okullaşma oranları ile FBDG değişkenlerine ilişkin denklemlerde bağımsız değişken olarak okullaşma oranlarının katsayıları okullaşma oranlarında meydana gelen yüzdesel değişimlerin FBDG üzerindeki yüzdesel etkisini vermektedir. Buna göre Tablo 1'den görüldüğü üzere (1) nolu denklemde ilkokullaşma oranındaki 10'luk bir artış FBDG'i yüzde 20 arttırmaktadır. Determinasyon kat sayısı (R2)'na göre ise; FBDG'deki artışın yüzde 68'i ilkokullaşma oranındaki artış ile açıklanmaktadır. (2) nolu denklemde FBDG ve genel ortaokullaşma arasındaki ilişki yeralmaktadır. Buna göre genel ortaokullaşma oranındaki yüzde 10'luk artış FBDG'i yüzde 6 arttırmaktadır. (3) nolu denklem ile ifade edilen meslcki ortaokullaşma oranındaki yüzde 10'luk artışın ise FBDG'i yüzde 6 arttırdığı tahmin edilmiştir. R2 ve elastikiyet değerleri açısından genel ortaokullaşma oranın FBDG'e etkisini mesleki or-

taokullaşma oranından daha yüksek olduğu gözlenmektedir. (4) nolu denklemdeki toplam ortaokullaşma değişkenindeki yüzde 10'luk bir değişmenin ise FBDG'i yüzde 6 etkilediği tahminlenmiştir. Toplam ortaokullaşma oranı FBDG'deki değişmelerin yüzde 97'sini açıklamaktadır. Bu oranın ilkokullaşma oranının FBDG'i açıklayan kısmında daha büyük olduğu görülmektedir.

(5), (6), ve (7) nolu denklemler ise FBDG ile yüksekokullaşma oranları arasındaki ilişkileri göstermektedir. (5) nolu denklemde 1963-1989 dönemini kapsamak üzere yüksekokullaşma oranındaki yüzde 10'luk artışın FBDG'i yaklaşık yüzde 6 arttırırken, 1980 öncesi dönemde ((6) nolu denklem) yüksekokullaşma oranındaki yüzde 10'luk artışın FBDG'i yüzde 6 , 1980 sonrası dönemde ((7) nolu denklem) ise yüksekokullaşma oranındaki yüzde 10 değişmenin FBDG'i yaklaşık yüzde 3 etkilediği tahminlenmiştir. Bu oran 1980 öncesi yüksekokullaşma oranının FBDG'e etkisinden daha düşüktür.

(8) ve (9) nolu denklemlerde cari fiyatlarlar GSMH ve cari kamu eğitim harcamaları ilişkisi analiz edilmiştir. 1963-1989 dönemi için yapılan tekli loğaritmik-doğrusal model çercçevesinde elde edilen regresyon sonuçlarına göre; GSMH'nın eğitime katkısı eğitimin GSMH'ya katkısından daha düşük çıktığı tahmin edilmiştir. Her iki analizde de bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında istatistiksel açıdan yüksek ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ancak eğitim harcamalarındaki yüzde 10'luk bir artış GSMH'nın, kendisinden daha fazla, yüzde 10.4 artışına neden almaktadır. Bu bulgunun eğitimin ulusal geliri arttırdığı ve kalkınmayı hızlandırdığı görüşünü kısmen de olsa doğruladığı söylenebilir. GSMH'da meydana gelen yüzde 10 bir artışın ise eğitim harcamalarında yüzde 9 bir artışa neden olduğu tahmin edilmiştir.

Türkiye'de eğitimin ekonomik kalkınma etkisinin ekonometrik olarak tahminlenmesi açısından diğer bir değerlendirme Cobb-Douglas tipi bir fonksiyon aracılığıyla yapılabilir. (10) nolu denklemde 1963-1989 dönemine ilişkin olarak FBDG'e toplam okullaşma oranı, ilkokullaşma, ortaokullaşma ve yüksekokullaşma oranlarının katkıları Cobb-Douglas tipi bir fonksiyon yardımı ile hesaplanmıştır.

Tablo 1
Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisinin Analizi:Regresyon Sonuçları
(1963-1989)

Denklem	Bağımlı Değişken	Sabit	İLKOKUL	GENEL	MESLEKİ	TOPLAM	YÜKSEK-ÖĞRETİM	KAMU EĞ. HARC.	GSMH	Özel Bulgular R^2	F	q
1	FBDG	3.121	2.03 (7.215)	-	-	-	-	-	-	.68	52.1	0.05
2	FBDG	2.682	-	.62 (29.154)	-	-	-	-	-	.97	849.9	0.01
3	FBDG	3.6452	-	-	.31 (3.974)	-	-	-	-	.38	15.8	0.07
4	FBDG	2.623	-	-	-	.64 (31.605)	-	-	-	.97	998.9	0.01
5	FBDG	3.1210	-	-	-	-	.59 (10.878)	-	-	.83	118.3	0.03
6	FBDG (1980 0.)	3.1062	-	-	-	-	.59 (10.208)	-	-	.88	104.2	0.02
7	FBDG (1980 S.)	3.4535	-	-	-	-	.27 (8.551)	-	-	.91	73.1	0.01
8	GSMH	1.277846	-	-	-	-	-	1.04 (94.887)	-	.99	-	0.05
9	KAMU EG. HARC.	-1.20352	-	-	-	-	-	-	.95 (94.893)	.99		0.05
10	FBDG	2.60923	0.046632 (0.387)	-	-	0.528.734 (13.096)	0.116761 (2.965)	-		.98	-	-

NOT: 1) (1), (2), (3), (4), (5), (8) ve (9) nolu denklemlere ilişkin t tab 0.05=2.069 dur.
2) (6) nolu denklem t tab 0.05=2.131
3) (7) nolu denklem t tab 0.05=2.365
4) (10) nolu denklem t tab 0.05=1.717
5) R2=Determinasyon Katsayısı, F=F İstatistiği, q=Tahminin Standart Hatası'nı ifade etmektedir.

FBDG = A. $İ^{@}$. O^{B} . $Y^{\&}$ fonksiyonundan hareket edilmiştir. Denklemde;

FBDG = Fert Başına Düşen Gelir
A = Sabit Katsayı
İ = İlkokullaşma Oranı
O = Ortaokullaşma Oranı
Y = Yüksekokullaşma Oranı
@= FBDG'in İlkokullaşma oranına göre elastikiyeti
B = FBDG'in Ortaokullaşma oranına göre elastikiyeti
&= FBDG'in Yüksekokullaşma oranına göre elastikiyetini gösterm ektedir.

Fonksiyonda yeralan @, B, & marjinal esneklik katsayıları; okullaşma oranlarında meydana gelen bir birimlik değişmelerin FBDG üzerine etkilerini gösteren kısmi etkiler olmaktadır. Söz konusu değişkenlerin FBDG'e etki eden toplam katkısı şu şekilde hesaplanabilir.

Toplam katkı = @ + B + &

Her bir değişkenin toplam katkı içerisindeki oranı yani kısmi katkısı ise;

$\frac{@}{@ + B + \&}$, $\frac{B}{@ + B + \&}$, $\frac{*}{@ + B + \&}$ şeklinde hesaplanabilmektedir.

Bu kuramsal açıklamanın ışığı altında tahminlenen regresyon denklemi şu şekildedir:

$$FBDG=2.60923 \cdot I^{0.046632} \cdot O^{0.528734} \cdot Y^{0.116761}$$

Tahminlenen regresyon denkleminde (Tablo 1, (10)nolu denklam) FBDG ile ilkokullaşma oranı arasındaki ilişki (thes=0.387< ttab =1.717) anlamsız, ortaokullaşma ,yüksekokullaşma oranları ile FBDG arasında ise anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buradan FBDG'deki degişmelerin daha çok ortaokullaşma ve yüksekokullaşmaya bağımlı olduğu sonucu çıkmaktadır. Elde edilen bulgulara göre toplam okullaşmanın FBDG'e katkısı yüzde 69.21'dir. FBDG'e ilkokullaşma oranının katkısı yüzde 6.7, ortaokullaşmanın katkısı yüzde 76.4, yüksekokullaşmanın katkısı ise yüzde 16.9 olarak bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle FBDG'deki değişmelerin yüzde 6.7'si ilkokullaşma , yüzde 76.4'ü ortaokullaşma, yüzde 16.9'u ise yüksek okullaşma oranı ile açıklanmaktadır. FBDG'e ortaöğretimin etkisinin diğer öğretim türlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Söz konusu analizde kuşkusuz eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini belirlemek açısından sadece FBDG, GSMH değişkenleri ile okullaşma oranları ve kamu eğitim harcamaları ilişkisini araştırmak yeterli olmamaktadır. Kalkınmayı belirleyen diğer faktörler yönünden de konunun analizi daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyabilir. Nitekim, çalışmada büyüme-eğitim ilişkisi analiz edilmiş olup, kalkınmayı belirleyen yapısal değişmeler analiz dışı kalmaktadır. Ancak, eğitim ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin yönü ve varlığına ilişkin kısmi olarak burada yapılan analizin de konuya açıklık getireceği düşünülmektedir. Bu açıdan Türkiye'de ekonomik kalkınmaya eğitimin etkisinin nasıl ve ne yönde olduğunu incelemeye yönelik bu araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ortaöğretimin FBDG üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir. Bundan dolayı, gelişme sürecinde ortaöğretime öncelik verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

- Eğitimin GSMH'ya katkısının GSMH'nın eğitime katkısından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu ise , bir insan sermayesi unsuru olarak eğitime yapılacak yatırımların ekonomik büyümeyi hızlandıracağı görüşünü doğrulamaktadır.

4. SONUÇ

Eğitim üzerine yapılan bir çok çalışma ve gelişmiş ülkelerin bugün ulaştıkları düzey eğitimin sosyo-ekonomik kalkınmada etkili bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. İnsanın niteliğini arttırmaya yönelik yapılacak yatırımlar içerisinde en önemlisi olarak kabul edilen eğitim ekonomik büyüme üzerinde olduğu kadar, kalkınmayı belirleyen sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapıdaki gelişmeler, teknolojik gelişme, uluslararası alanda rekabet edebilme ve belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşılması açısından da son derece önemlidir. Bundan dolayı Türkiye'de de mevcut kaynakların öncelikle eğitime aktarılması gerekmektedir.

Eğitimin sayısıl yönü kadar kalitesi ve niteliğinin de ayrı bir önemi vardır. Her eğitim düzeyi kalkınmayı aynı oranda etkilememektedir. Yapılan araştırmalar, ortaöğretimin FBDG'e etkisinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaöğretim, ekonominin sektörler itibariyle ihtiyaç duyduğu ara insan gücü açısından özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde en fazla talebi çekmektedir. Yüksek öğretimin de kalkınma, uluslararası entegrasyonlara üye ol-

abilme ve gelişme düzeyini sağlama açısından gerek sayısal gerek kalite yönünden geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de eğitim sektöründeki yetersizliklerin çoğunu günümüze kadar uygulanan ekonomi politikalarının insana yatırım olayını temel öncelikleri arasına almaması, mevcut eğitim sisteminden ve eğitimin finansmanından kaynaklanan sorunlar oluşturmaktadır. Toplam nüfusun yüzde 60'a yakın kısmının genç ve genel eğitim çağında olduğu dikkate alınırsa, bu insan sermayesi kaynağının kalkınma ve uluslararası alanda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu da esas alınarak ulusal ekonomi önceliklerinin, bu kaynağı değerlendirecek şekilde, belirlenmesi gerekmektedir

SUMMARY

THE IMPACT OF EDUCATION ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN TURKEY

The human as factor of production and as an enterprise plays a very crucial role in production process and socioeconomic development. Thi. role mainly depends upon the features gained inborn and the qualifications acquired afterwards.

According to the Human Capital Approach which gives prior importance to human the productivity on the basis of firm and national economy. The main human-capital factors are education, health,nutrition and immigration. Among these education is of great importance in realising the economic development.

Due to the fact that education is a consumption expenditure in short run and investment expenditure in the long run and has increasing returns, the expenditures on education on micro and macro basis are considered as development indicator. Today's developed economies owes much to the education and to the other human-capital investments for their present level of development. The indicators such as the share of education in GNP, literacy rate, the rates of primary-education and higher education and the share of education in the goverment budget are the many variables reflecting socio-economic development level of a country.

In Turkish development the training the manpower required for the economy and human-capital investments are becoming more important. Therefore, economic development policies must be related to the human-capital investments.

With respect to education and the other development indicators Turkey is among developing economies. So to having in mind the effects of education on development, priorities should be given to the education.

KAYNAKÇA

AKALIN, Güneri.; **Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet Fayda Analizinin Uygulanması**, A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 444, Ankara. 1980.

AKYÜZ, Yahya.; **Türk Eğitim Tarihi**, A.Ü.S.B.F. Yayın No:149, Ankara 1985.

AKYÜZ, Yahya .; **Türk Eğitim Tarihi**, (Başlangıçtan 1988'e), A.Ü.S.B.F. Yayın No:160, Ankara. 1989.

BALOĞLU.; Zekai, **Türkiye'de Eğitim**, TÜSİAD, Apa Ofset Yayınevi, İstanbul 1990.

BOS, H.C.; " İktisadi Gelişmede Eğitimin Yeri ve Değeri " Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim**, S. Konferans, İstanbul 1966.

CARNOY, Martin.; " Eğitim ve Ekonomi İlişkisi" Çev. Nejla TURAL, **A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1990.

ÇÖMLEKÇİ, Necla.; Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü, Eskişehir E.T.İ.A. Yayın No: 85/45, Ankara, 1971.

D.İ.E. **Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1990**, Yayın No: 1450, Ankara 1991.

Friedrich Ebert Vakfı , **Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim ve Sorunları**, (Toplantı Notları), Yayına Hazırlayan: Mustafa Sönmez, İstanbul 1990.

GRANT, James P: **Dünya Çocuklarının Durumu 1991**, Tisamat Basım Sanayii, ISBN: 92-8060073-7, UNICEF Yay. , Ankara. 1991.

HAMURDAN, Yusuf Ö. **Türkiye'de İstihdamın Yapısı ve Yönlendirilmesi**, Yayın No: DPT: 1965, SPD: 285, Ankara 1976.

HAN, Ergül, **İktisadi Kalkınma**, A.Ö.F. , Yayın No: 46, Ünite 1-12, Eskişehir 1988.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin.; "İnsan Sermayesi Modelinin İki Öncüsü: T. W. SCHULTZ ve E. F. DENISON- Eğitimde Mikro ve Makro Fayda Maliyet Analizine Birer Örnek,"

A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1987.

KAPP, William ve KAPP, Lore L.; **History of Economic Thougt -A Book of Readings,** College Qutline Series, Barnes Publishers, Newyork 1949.

KAYA, Yahya Kemal.; **İnsan Yetiştirme Düzenimiz,** Ankara. 1981.

KAYA, Yahya Kemal.; **İnsan Yetiştirme Düzenimiz,** Ankara. 1989.

NURKSE, Ragner.; **Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü,** Çev. Şevki ADALI, İstanbul. 1964.

ÖZGÜVEN, Ali.; **İktisat Bilimine Giriş,** Bursa Üniversitesi Yayın No: 3-005-0011, Bursa. 1981.

PEKİN, Tevfik.; **Ekonomiye Giriş,** Bilgehan Basımevi, İzmir. 1987.

SADIKLAR, Tayyar.; **Zirvedeki Japonya,** Ankara. 1991.

SAVAŞ, Vural.; **Kalkınma Ekonomisi,** 4. Baskı, Beta Basım Yayın No: 85, İktisat Dizisi: 8, İstanbul. 1986.

SCHULTZ, Theodore W.; "Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım", **İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar,** ODTÜ İ.İ.B.F. Yayın No: 6, Ankara. 1966.

SCHULTZ, Theodore W.; **Investment in Human Capital,** The Macmillan Company, The Free Press, Newyork. 1971.

SERİN, Necdet.; **Eğitim Ekonomisi,** 2. Baskı, A.Ü.E.B.F. Yayın No:77, Ankara. 1979.

T.C. MİLLİ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI.; **Türk Milli Eğitim Sistemi,** Ankara. 1988.

TÜSİAD.; **Türkiye'de Modernleşme Sanayileşme ve Gelişme Göstergeleri,** Yayın No: TÜSİAD-T/88-3.112, İstanbul. 1988.

UNAY, Cafer.; **Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri,** İstanbul. 1982.

ÜNAL, Işıl.; "Eğitimin Ekonomik Rolü", **III. İzmir İktisat Kongresi Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri Tebliğleri,** Cilt: 2, Ankara. 1992.